

Analýza dodržení standardů novinářské práce

Andrej Babiš ml.
a Pandora Papers
(3–4Q 2021)

Pro Nadační fond nezávislé žurnalistiky připravilo Centrum pro mediální etiku a dialog při Katedře mediálních studií a žurnalistiky, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita.

Zpracovali: doc. MgA. Jan Motal, Ph.D., Bc. Tereza Hotová, Bc. Martina Moresová
Brno: Masarykova univerzita 2022.

Kontakt:

Jan Motal, jmotal@mail.muni.cz, KMSŽ FSS MUNI, Joštova 10, 602 00, Brno.

www.medialnetika.cz

Obsah

Část I.....	5
Analýza obsahu	5
1 Obsahová analýza.....	6
1.1 Executive summary.....	6
1.2 Metodologie	7
1.2.1 Indikátory.....	7
1.3 Andrej Babiš ml.....	9
1.3.1 Executive summary.....	9
1.3.2 Charakteristika kauzy.....	9
1.3.3 Charakteristika souboru dat	11
1.3.4 Mapa.....	13
1.3.5 Forum24.cz a Týdeník FORUM	15
1.3.6 Dodržování standardů u dalších vybraných médií.....	20
1.4 Pandora Papers.....	24
1.4.1 Executive summary.....	24
1.4.2 Charakteristika kauzy.....	24
1.4.3 Charakteristika souboru dat	25
1.4.4 Mapa.....	27
1.4.5 Investigace.cz a Deník N	30
1.4.6 Dodržování standardů u dalších vybraných médií.....	33
Část II.....	37
Kazuistiky	37
2 Kazuistika: Andrej Babiš ml. v novinářské práci serveru Forum24.cz a Týdeníku FORUM..	38
2.1 Executive summary.....	38
2.2 Úvod	40
2.3 Shrnutí kauzy Andreje Babiše mladšího.....	41
2.4 Normativní východiska	44
2.4.1 Měnicí se pojetí objektivní žurnalistiky	44
2.4.2 Advokátská žurnalistika	45

2.4.3	Náborová žurnalistika	46
2.5	Kauza Andreje Babiše ml. v novinářské práci Forum24.cz a Týdeníku FORUM	48
2.6	Riziko mediokracie	52
2.7	Závěr	55
3	Kazuistika: Pandora Papers v novinářské práci Investigace.cz	56
3.1	Executive summary	56
3.2	Shrnutí případu	57
3.3	Normativní východiska	58
3.3.1	Investigativní žurnalistika jako naplnění novinářské role ve společnosti	58
3.3.2	Investigace a veřejný zájem	59
3.3.3	Zásady investigativní žurnalistiky	60
3.4	Dodržení zásad novinářské práce	62
3.4.1	Naplnění veřejného zájmu	62
3.4.2	Faktičnost a komplexnost	63
3.4.3	Dodržování novinářských standardů – mezinárodní rozměr	67
3.4.4	Soukromí	69
3.5	Závěr	70

Část I.

Analýza obsahu

1 Obsahová analýza

1.1 Executive summary

1. V obou sledovaných kauzách (Andrej Babiš ml. i Pandora Papers) **většina médií dodržovala etické standardy novinářské práce** v plné či alespoň minimální míře. Protože výrazně do kauz zasáhla média Forum24.cz a Investigace.cz, věnujeme se jim dále blíže.
2. Přesto byly mezi příspěvky rozeznatelné soubory textů, které obsahovaly nižší dodržování standardů, či dokonce zásadní pochybení ukazující na tendenci **ovlivňovat veřejnou agendu nad rámec běžný ve standardní žurnalistice**. Výrazněji se tyto příspěvky objevily v kauze Andreje Babiše ml. (10 %) než v případě Pandora Papers (3,25 %).
3. Při srovnání obou kauz lze konstatovat, že **v případě Pandora Papers se média více držela neutrální a zodpovědné žurnalistiky**, výrazněji se negativní jevy projevovaly v kauze Andreje Babiše ml; tuto skutečnost lze vysvětlit především tím, že **kauza Pandora Papers byla iniciována na základě dobré novinářské práce Investigace.cz**.
4. Obecně nelze považovat ani angažovanost Forum24.cz v kauze Andreje Babiše ml., ani zveřejňování neveřejných dokumentů v kauze Pandora Papers za porušení novinářské etiky, neboť **advokátská role médií** (resp. „watchdog“ či „burglar alarm“ funkce) v případě Forum24.cz patří do rejstříku standardní novinářiny, především investigativní, stejně jako narušování soukromí, je-li **ve veřejném zájmu** (což nepochybně je v případě politicky exponované osobnosti, jakou je Andrej Babiš ml.).
5. Za alarmující je ale třeba považovat skutečnost, že Forum24.cz má tendenci vykazovat vyšší míru nedodržení standardů, a to zřejmě v takové situaci, kdy jde o agendu prosazovanou přímo tímto médiem. Investigace.cz naopak při otevírání témat a přinášení nových informací dodržuje vysoké standardy novinářské práce, což je třeba dát do souvislosti především s mezinárodním pozadím zpracování materiálu. Nastolit agendu se však podařilo oběma médiím. Přesto Forum24.cz v kauze Pandora Papers vykazovalo v analýze výsledky srovnatelné se standardními médii.
6. **Forum24 je médium balancující na hraně standardní žurnalistiky s výraznými bulvárními prvky** zaměřenými na politická témata (tzv. politický bulvár). Lze se domnívat, že při vhodných podmínkách dokáže dobře naplňovat standardy novinářské práce, ale v případě vyšší osobní angažovanosti redaktorů v dané kauze může ztrácet schopnost sebereflexe. Tuto tezi je třeba chápat jako volnou interpretaci dat a bylo by ji potřeba podpořit hlubší a dlouhodobější analýzou média.
7. V obou analýzách bylo možné příspěvky rozdělit do čtyř hlavních kategorií (a jedné pomocné), tedy na většinové **příspěvky neutrální** (zpravodajství) a **komentující** (publicistika), dále na **příspěvky strohé** (běžné např. u bulváru) a **ovlivňující**, které mají tendenci výrazněji porušovat pravidla novinářské etiky (anebo je plnit pouze v minimální míře).

1.2 Metodologie

Analýza obsahu se zaměřila na média dle Ratingu médií NFNŽ v období červen–prosinec 2021 (3–4Q), jejichž příspěvky byly sebrány podle klíčových slov („Babiš mladší“, „Babiš“ AND „syn“; resp. „pandora papers“, „panama papers“, „offshory“, „Bigaud“) z databáze Newton Media. Vzhledem k tomu, že záměrem analýzy bylo **hodnotit redakční práci**, data byla očištěna o agenturní zpravodajství a texty, které k němu přidávaly jen minimum redakčního obsahu, rovněž byly vynechány všechny příspěvky, v nichž bylo téma nepodstatné či pouze zmíněno (typicky např. předvolební články, v nichž byla pouze zmíněna kauza „panama papers“ apod.), duplicity (a to i v případě, že se některý příspěvek nacházel v sekci placeného obsahu i v sekci obsahu volně přístupného – zahrnut byl vždy jen jednou) a podcasty. Celkově tak bylo dosaženo dvou datasetů, pro kauzu „Andreje Babiše ml.“ N=364, pro „Panama Papers“ N=403.

Samotné analýze předcházela dvoufázová zkušební analýza, jež zvýšila spolehlivost kódování, tedy sladěnost tří kodérů (inter-rater reliability). Tím jsme i zajistili spolehlivost určování naplnění kritérií, které jsme si stanovili indikátory – mezikodérská spolehlivost umožňuje výsledky analýzy chápat jako objektivní čili co nejméně závislé na subjektivních postojích kodérů, i když samozřejmě jejich osobní zkušenost nelze nikdy v analýze tohoto druhu od samotné analytické práce oddělit. Všichni kodéři mají zkušenost s novinářským prostředím, jsou absolventy žurnalistiky a/nebo dříve pracovali v médiích ve formě praxe či stáže, anebo dlouhodobé spolupráce. Proto lze kódování chápat jako expertní posouzení na základě znalosti standardů práce (žánru apod.).

Pro typologizaci příspěvků („mapa“) jsme použili aglomerativní shlukovou analýzu, v níž jsme z hierarchického stromu vybrali pro určení kategorií tu úroveň, v níž lze dostatečně jemně rozlišit jednotlivé clustery, ale jejich počet je ještě dostatečně malý na to, aby mapa byla přehledná a zobecňující. Pro statistické výpočty jsme používali software RStudio.

1.2.1 Indikátory

Tato analýza vychází z **normativního etického** přístupu, čili je zaměřena na posuzování míry dodržení standardů novinářské práce. Nejde tedy o obsahovou analýzu v tom smyslu, jak je běžně v mediálních studiích používána, a její výsledky je třeba chápat jako **expertní posouzení** souladu s běžně přijímanými standardy práce. K tomuto hodnocení jsme využili následující kategorie, které nazýváme indikátory.

Za základní profesní hodnoty žurnalistiky můžeme považovat:

1. Pravdivost – zprávy mají být vyvážené, správné, relevantní a ucelené (BARC). Zohledňujeme především míru faktičnosti (ověřenost, zdrojování), oddělování názorů od faktů, míru transparentnosti vůči čtenáři (nakolik je dodržován daný žánr), prezentování souvislostí a podávání uceleného obrazu.
2. Předcházení škodě – novinářská práce nesmí být poškozující, pokud to nevyžaduje veřejný zájem. Nesmí tedy vstupovat do nerelevantních oblastí soukromí, nesmí být spekulativní a osočující a nesmí reprodukovat stereotypy a stigmatizovat.

3. Důvěryhodnost – informace musí být podávány tak, aby se podle nich mohli občané v demokracii rozhodovat o svém jednání, nesmí tedy být persvazivní (ovlivňovat) nad míru běžnou pro daný žánr, nesmí preferovat senzačnost před veřejným zájmem, manipulovat.

Zvolili jsme proto tyto indikátory:

- T_fact – faktičnost, vymezená jako ověřenost a kvalita zdrojování
- T_genre – konformita žánru, čili nakolik daný text odpovídá formálním požadavkům rozlišujícím zpravodajství a publicistiku (ví čtenář, co čte?)
- T_complex – komplexnost, čili nakolik text prezentuje souvislosti, je vyvážený, podává čtenáři ucelený obraz skutečnosti.
- H_privacy – míra narušení soukromí, především ve formě zveřejňování soukromých údajů, neveřejných dokumentů apod.
- H_specul – spekulativnost, čili negativní hodnota míry argumentativnosti a analytičnosti textu (čím méně argumentů, tím větší pochybení)
- H_stigma – stigmatizace a stereotypizace
- P_sensation – senzacionalismus, tedy především důraz na emoce
- P_persvasion – míra persvaze, přičemž za pochybení považujeme, pokud tato míra přesáhne zvyklosti žánru (např. komentář přirozeně obsahuje určitou míru přesvědčování, ale považujeme za porušení etiky, pokud je ovlivňující a přímo prosazuje určitý názor, aniž by byl ospravedlněn argumentací, nebo z ní přímo vyplýval)

1.3 Andrej Babiš ml.

1.3.1 Executive summary

- Většina médií **dodržovala standardy novinářské práce** v plné, anebo alespoň minimální míře.
- Obecně nejmenší naplňování standardů jsme našli ve **faktičnosti a komplexnosti**, čili v míře ověřování z více zdrojů, důvěryhodnosti zdrojů, prezentaci souvislostí apod.
- Příspěvky jsme rozdělili podle jejich povahy do kategorií **neutrálních, strohých, komentujících a ovlivňujících** s tím, že poslední kategorie měla v této části analýzy ještě svoji „extrémní“ variantu **zavádějících** příspěvků. Ovlivňující a zavádějící příspěvky lze považovat za kategorie překračující standardy novinářské práce, v případě zavádějících jde o hrubé porušení standardů práce.
- Pokud se zaměříme na média, která se kauze věnovala systematicky (v datasetu byla zastoupena více než deseti příspěvky), potom **nejvýraznější** (vzhledem k míře a množství) **porušování novinářských standardů** bylo identifikováno u **Parlamentních listů** a **Forum24.cz**. Tato média se kauze nejen věnovala nejvíce, ale rovněž se u nich nejvíce projevovala výrazná pochybení; obě média jsou si rovněž podobná strukturou přítomnosti příspěvků v jednotlivých kategoriích (clusterech), viz výše.
- Přesto je nutné obě tato média od sebe odlišit, nejen protože **Parlamentní listy porušují pravidla výrazně více**, ale také proto, že v další části analýzy (Panama Papers) se pochybení **Forum24.cz** neprokázala v tak vysoké míře, což nasvědčuje tomu, že v tomto případě bylo porušování vedeno především snahou **zastat se Andreje Babiše ml.** jako údajné oběti bezpráví. Přijetí **advokátské role** je běžné v investigativní žurnalistice, a tudíž jej nelze považovat za neetické. Nicméně v tomto konkrétním případě **přijetím advokátské role Forum24.cz rezignovalo na některé ze standardů novinářské práce ve vysoké míře**. Jak ale ukazuje analýza Panama Papers, nejde o trvalý stav, a proto doporučujeme chápat tato porušení v kontextu dané kauzy, nikoliv jako obecné hodnocení celkové kvality média.

1.3.2 Charakteristika kauzy

Pozadí kauzy: Andrej Babiš ml., syn Andreje Babiše (český premiér v letech 2017–2021), byl vyšetřován v souvislosti s tzv. kauzou Čapí hnízdo, do níž měl být zapojen od roku 2007. Původně byl

vyšetřován Policií ČR za spolupráci na neoprávněném čerpání dotací, přičemž v této době (rok 2015) u něj měla propuknout duševní nemoc, načež byl usnesením Okresního soudu v Havlíčkově Brodě proti své vůli přivezen do psychiatrické nemocnice. Následně byl léčen v Národním ústavu duševního zdraví v Klecanech u Prahy psychiatrickou Ditou Protopopovou (později vládní poradkyně a neúspěšná kandidátka za ANO ve volbách do obecních zastupitelstev). Od této doby měl o Babiše ml. pečovat její manžel Petr Protopopov, s nímž Babiš ml. cestoval do Kaliningradu a na Krym. Babiš ml. byl v roce 2017 zahrnut do okruhu obviněných v kauze Čapí hnízdo. V roce 2019 bylo stíhání zastaveno a v případě Andreje Babiše ml. již nebylo obnoveno.

Mediální kauza: V lednu 2018 Babiš ml. posílá české policii e-mail, v němž tvrdí, že byl proti své vůli unesen na Ukrajinu. V listopadu téhož roku byl uveden pořad *Zvláštní vyšetřování* TV Seznam, v němž reportéři Sabina Slonková a Jiří Kubík vypátrali Andreje Babiše ml. ve Švýcarsku a zveřejnili rozsáhlý záznam natočený skrytou kamerou s jeho matkou a s ním. Tento pořad sám je z hlediska novinářské etiky problematický, a to především extenzivním využíváním nepoctivých prostředků (skrytá kamera) nad rámec míry, jež je nezbytná z hlediska veřejného zájmu. Pořad režírovali dokumentaristé Vít Klusák a Filip Remunda, přičemž první jmenovaný později v mediální kauze dále figuruje.

V červenci 2021 Andrej Babiš přijel do Česka a začal se více objevovat ve veřejném prostoru, pomáhal například při odklizení následků tornáda na Moravě. Na tomto základě jej i kontaktoval Vít Klusák s tím, že s ním chce natočit dokument, a začala jednání o této věci (i když Babiš ml. měl sdělit, že již jedná s jinými dokumentaristy).¹ V srpnu Babiš ml. vydal prohlášení, že podle názorů zahraničního soudního znalce je zdrav a chce vypovídat na policii. V září téhož roku pak konfrontoval svého otce při zahájení předvolební kampaně ANO v Ústí nad Labem, video z této události natočil Vít Klusák a stalo se virálním. Babiš ml. rovněž získal dva posudky (Džamila Stehlíková, Slavomil Fischer), podle nichž je zdrav a vypovídal na policii. Po volbách se vrátil zpět do Ženevy. Podle policie i soudu, který odmítl znovuotevření odloženého případu údajného únosu na Krym, však k žádnému trestnému činu nedošlo, posudky nebyly vypracovány soudními znalci, a nejsou tedy relevantní a Babiš ml. byl motivován primárně politickými zájmy (snahou ovlivnit kampaň svého otce). Policie rovněž odkazuje na klinické posudky ze Švýcarska, podle nichž není Babiš ve zdravotním stavu

¹ https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/andrej-babis-mladsi-hnuti-ano-usti-nad-labem-vit-klusak_2109021434_ako

umožňujícím výsledkům.² V současné době je Andrej Babiš ml. mimo český veřejný prostor, do něhož vstupuje pouze prostřednictvím sociálních sítí (Twitter) velmi zmateným způsobem.

Přítomnost Babiše ml. v Česku v době před volbami je třeba chápat jako velmi problematickou. Je třeba uvažovat o vlivu dalších lidí na jeho jednání, především Hany Demeterové (pseudonym Bohdan Švarc), která měla mít na Babiše ml. zásadní vliv, a tedy i přispět k jeho přicestování do Česka v roce 2021. Podobně šéfredaktor Forum24.cz Pavel Šafr s Babišem ml. připravoval knihu (části z ní vycházely i v Týdeníku FORUM) a velmi se angažoval v Babišových aktivitách v Česku nad rámec běžný z hlediska profesionálních standardů novinářské práce. Je tedy třeba mediální kauzu chápat mimo reduktivní představu oběti, která přijíždí bojovat za svá práva a ukázat na zvlášť svého otce, jenž kandiduje ve volbách. Vzhledem k vlivu dalších osob na Babiše ml. i na silné angažmá Pavla Šafra, jenž podporoval jeho přítomnost v mediálním prostoru, jde o komplexní událost s politickými i mediálními souvislostmi, v níž z hlediska žurnalistiky hráli v posledních letech významnou roli reportéři Seznam Zpráv (Slonková, Kubík), dokumentarista Vít Klusák i šéfredaktor Forum24.cz Pavel Šafr, a to buď na hraně zodpovědné žurnalistiky či v prostoru mimo její standardy.

1.3.3 Charakteristika souboru dat

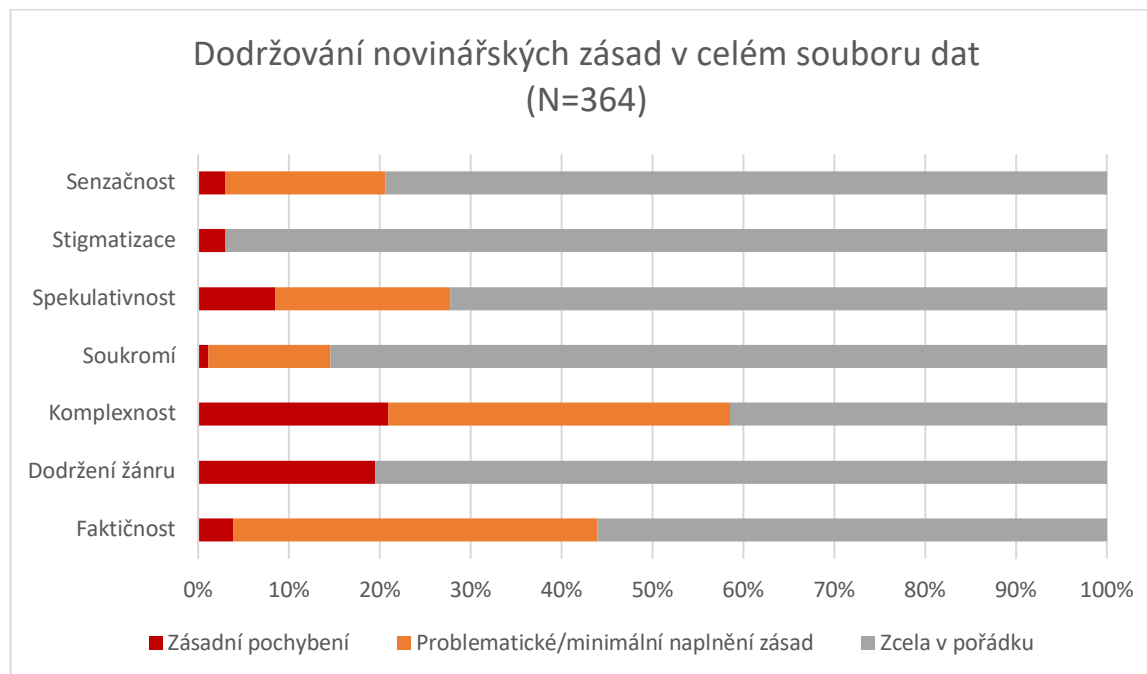
Celkově bylo analyzováno 364 článků. Nejvíce příspěvků bylo z těchto médií: parlamentnilisty.cz (n = 74), Forum24.cz (n = 46) (Týdeník FORUM výrazně méně: n = 9), cnn.iprima.cz (n = 30), seznamzpravy.cz (n = 22), denikn.cz (n = 20), irozhlas.cz (n = 13). Ostatní média byla v souboru dat zastoupena méně než deseti příspěvky.

Z celkového srovnání vyplývá, že většina médií **dodržovala zásady novinářské práce**, a to zcela nebo alespoň v minimální míře. Nejhorších výsledků dosahovala média celkově ve faktičnosti a komplexnosti, ale i v míře spekulace, která byla vyšší. To lze přisoudit skutečnosti, že kauza Andreje Babiše ml. byla založena na svědectvích jednoho člověka (Babiše ml.) a celá řada skutečností, která se v případě objevovala, neměla faktický charakter (čili měla pouze povahu tvrzení), z téhož důvodu také zřídka nebylo možné dodržet zásady ověřování či vyváženosti.

Pozoruhodná je nízká míra stigmatizace a stereotypizace, která je u kauzy spojené s psychiatrickou diagnózou nečekaná. V minulosti česká média opakovaně projevovala v případech referování o lidech s psychickým onemocněním či poruchou výrazné stigmatizační tendence (např.

² <https://domaci.hn.cz/c1-67025720-poslat-syna-na-krym-je-zarazejici-o-unos-ale-neslo-babis-mladsi-nebyl-obeti-zvule-lekaru-pise-zalobce>

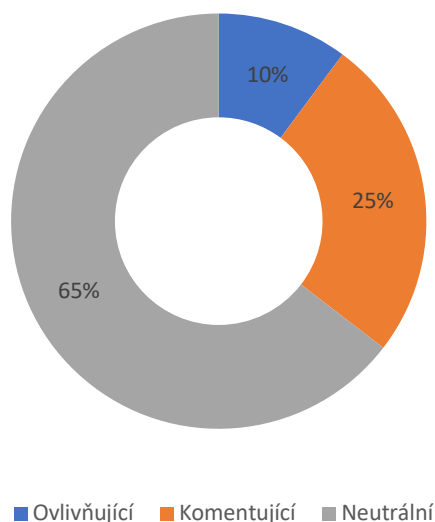
případ vraždy na střední škole ve Žďáře nad Sázavou v roce 2014). Naše zjištění je třeba ale interpretovat v tom smyslu, že Andrej Babiše ml. byl médií pojímán jako oběť, nikoliv viník – i tak je ale pouze výjimečná stigmatizace potěšující zprávou o pozitivní proměně způsobu referování o psychických onemocněních.³

Jak vyplývá z následujícího grafu, i když většina příspěvků měla informativní (neutrální) charakter, objevuje se ve zvýšené míře komentující publicistika (25 %), a dokonce i **ovlivňující** texty (10 %). To lze přisoudit advokátskému přístupu některých médií, která Andreje Babiše ml. „zastupovala“ a jeho kauzu pojímala jako výrazný doklad o nekalosti premiéra Andreje Babiše.

³ Navzdory těmto optimistickým závěrům ale překládáme i alternativní, méně nadějnou hypotézu, proč se indikátor stereotypizace/stigmatizace ve výsledcích naší analýzy příliš neobjevuje. Ve sledovaném období (červen–prosinec 2021) to totiž bylo již podruhé, co se Babiš ml. výrazněji objevil v českém veřejném a mediálním prostoru. A právě první vstup Babiše juniora do českých mediálních vod (přibližně na začátku roku 2018) byl na základě našeho osobního pozorování a konzumace médií spojen s výraznějšími prvky senzace a také stereotypizace jeho diagnózy schizofrenie (kterou Babiš sám popírá a hodnotí jako účelovou), což ilustruje například tento text z deníku Blesk – <https://www.blesk.cz/clanek/zpravy-udalosti/578679/andrej-babis-ml-si-muze-ublizit-varuje-josef-sam-pecuje-o-syna-se-schizofrenii.html>, ve kterém otec syna se stejnou diagnózou varuje před možnými sklony Babiše ml. k agresi nebo riziku sebepoškození. Lze tedy vyslovit hypotézu, že indikátor stereotypizace spojený s psychickým onemocněním by se mnohem výrazněji projevil, pokud by vzorek analyzoval texty už od roku 2018 (tj. ze samého začátku kauzy Babiše ml.), ovšem tuto hypotézu nemůžeme podpořit daty, jelikož zkoumané období naší analýzy bylo odlišné.

Míra persvaze přítomná v celém souboru dat (N=364)

1.3.4 Mapa

Na základě shlukové analýzy lze příspěvky rozdělit podle dodržování etických standardů do pěti kategorií:

neutrální	strohé	komentující	ovlivňující	zavádějící
57 %	14 %	19 %	3 %	7 %
„standardní žurnalistika“	bez souvislostí, s nižší mírou faktičnosti	„publicistika“	persvaze vyšší, než je běžné pro daný žánr, avšak většinou alespoň minimální dodržování pravidel	vysoká míra narušení principů novinářské práce výrazně redukuje realitu

První cluster obsahuje největší část příspěvků, a lze jej tedy považovat za skupinu zastupující standardní žurnalistiku. Budeme jej nazývat neutrální příspěvky, protože se zde vůbec neobjevuje hodnocení či persvaze. Dodržují zásady faktičnosti zcela či alespoň minimálně (.289), pouze

výjimečně chybuji (.0222). Většinou dodržují pravidla žánru (.892) a spekulaci obsahují jen mírnou (.105) či ojediněle vysokou (.0263). Nejsou stereotypizující, mírné senzační prvky obsahují výjimečně (.105) a jen ojediněle jsou zcela senzacionalistické (.0263). Informace buď zařazují do souvislostí a vysvětlují (.608), anebo poskytují alespoň minimální background (.392). Soukromí je narušeno mírně (.277) či ojediněle výrazně (.0213). Typicky jde o média jako cnn.iprima.cz, seznamzpravy.cz, parlamentnilisty.cz, denikn.cz, irozhlas.cz či forum24.cz aj.

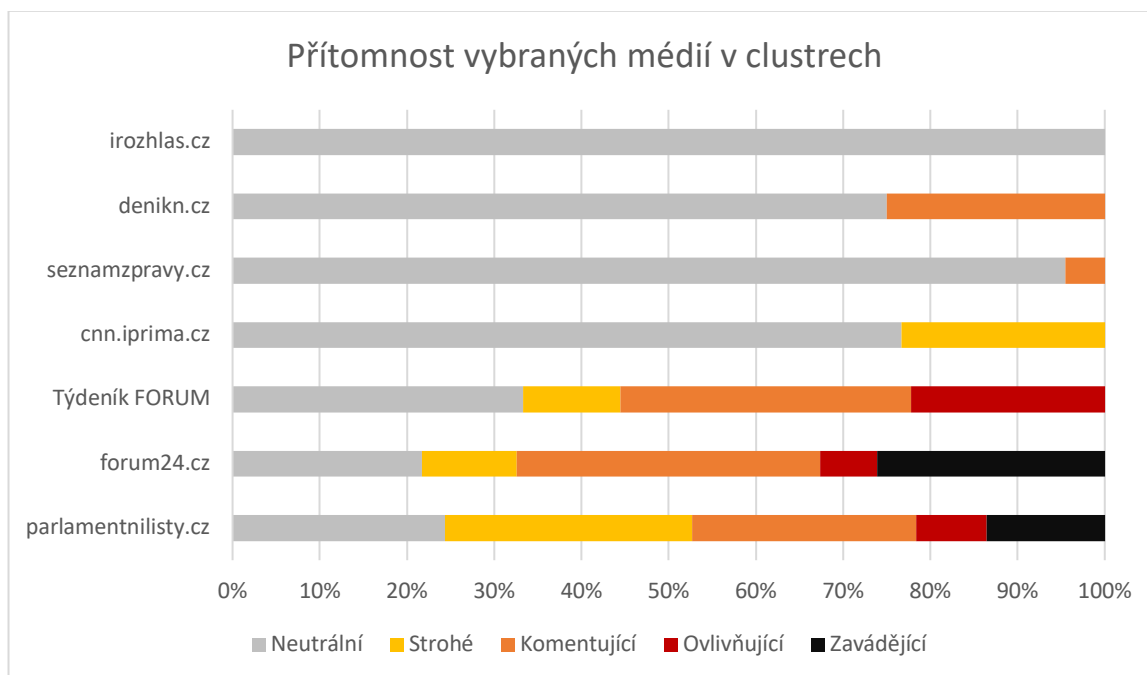
Druhý cluster nazýváme **strohými příspěvky**. Najdeme zde strohé příspěvky bez backgroundu a souvislostí, s výrazně nižší faktičností (plná faktičnost = .541, minimální = .375, zásadní pochybení = .0833), úkroky od pravidel žánru jsou zde patrné ve větší míře než u neutrálních či komentujících příspěvků – ale méně než u ovlivňujících příspěvků (.273). Jen v malé míře jsou senzační (.176, resp. .0588 pro výrazná pochybení) a mírně zasahují do soukromí (.261, zásadní pochybení = .0435). V malé míře se zde objevuje jak spekulativnost (mírná = .167, velká = .125), tak výjimečně i stereotypizace (.0526). V malé míře se zde rovněž objevují komentující příspěvky (.286), ale nikoliv persvaze převyšující míru obvyklou pro daný žánr. Nalezneme zde především parlamentnilisty.cz, ale i cnn.iprima.cz, forum24.cz, zivotvcesku.cz, denik.cz nebo Blesk či Aha!

Třetí cluster obsahuje **komentující příspěvky**, tedy takové, které jsou většinou faktické (.455) nebo alespoň minimálně zachovávají standardy faktičnosti (.5, porušení ojedinělé = .0455), většinou dodržují pravidla žánru (.737), jsou spíše komplexní (.636) nebo poskytují alespoň minimální souvislosti (.364), soukromí výjimečně narušují mírně (.105, ojediněle velké pochybení = .0526). Je zde však přítomna poměrně vysoká míra spekulace – mírně spekuluje polovina příspěvků (.522), ojediněle se vyskytují i plně spekulativní texty (.0435). Slabě se objevuje stereotypizace (.111), více než u strohých a neutrálních příspěvků, ale méně než u ovlivňujících. I když se celkově senzaci vyhýbají, výjimečně jsou i mírně senzační (.217, ojediněle silně = .0556). Persvaze je v míře očekávatelné od žánru, kterým tedy je typicky komentář nebo glosa. Objevují se zde příspěvky z médií jako jsou parlamentnilisty.cz, forum24.cz, respekt.cz, denikn.cz, aktualne.cz i Týdeník FORUM nebo ihned.cz aj.

Čtvrtý cluster nazýváme **ovlivňující příspěvky**, protože se v nich nachází takové texty, které mají vyšší míru persvaze, než je pro daný žánr běžné. Zároveň je u nich nejméně článků plně vyhovujících kritériím faktičnosti (pouze čtvrtina) i nižší míra dodržování pravidel žánru (.429). Jsou spíše méně komplexní (plně komplexní = .167), ale přesto poskytují alespoň základní background. Jsou výrazně spekulativní (i když méně než zavádějící příspěvky, závažná porušení = .429) a senzační (i když méně než zavádějící příspěvky – bez emocí bylo .444 příspěvků). Objevují se zde příspěvky

z médií jako jsou parlamentnilisty.cz, forum24.cz, Týdeník FORUM, expres.cz, echoprime.cz. Tento cluster je nejmenší.

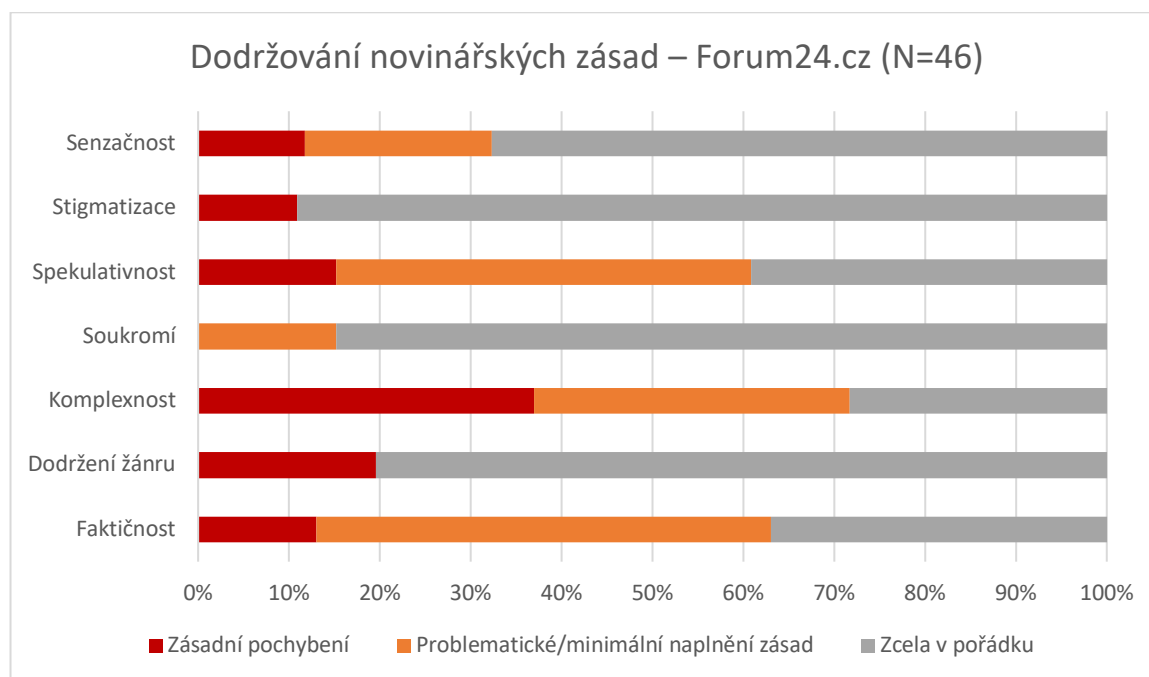
Pátý cluster nazýváme **zavádějící příspěvky**, protože **míra pochybení v nich je tak velká, že lze již hovořit o tak reduktivním zobrazování reality**, čili že **čtenář nemá bez dalšího možnost posoudit relevanci předkládaných tvrzení**. To je dáno především vysokou mírou zásadního porušení faktičnosti (zásadní pochybení = .429), porušování pravidel žánru (plná polovina příspěvků), absencí souvislostí a backgroundu (není zde žádný příspěvek s alespoň minimálním naplněním žurnalistických standardů komplexnosti), spekulativností silnou (.667) či alespoň mírnou (.333) a výraznou mírou emocionálnosti (alespoň mírná senzačnost = .375, senzacionalismus = .25). Jde také o nejvíce stereotypizující příspěvky (.333) a jsou persvazivní nad rámec pravidel žánru (všechny). Nalezneme zde příspěvky z webů forum24.cz, parlamentnilisty.cz, zivotvcesku.cz a expres.cz.

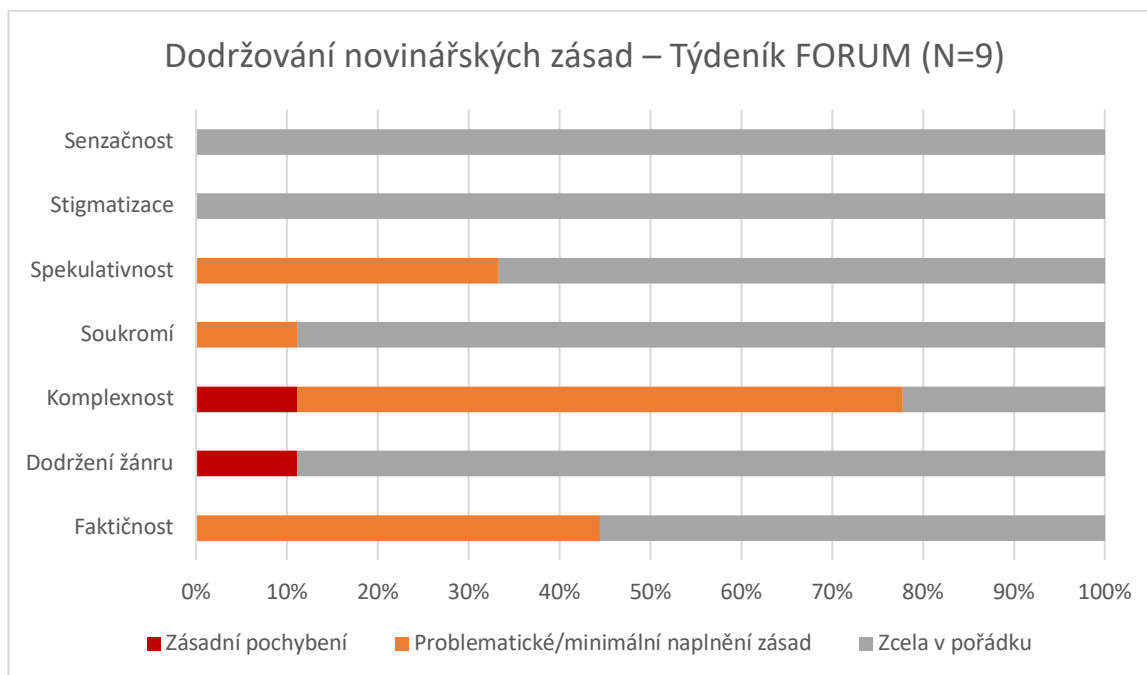

1.3.5 Forum24.cz a Týdeník FORUM

Z hlediska angažmá šéfredaktora Forum24.cz Pavla Šafra v kauze Andreje Babiše ml. považujeme za klíčové se detailně zaměřit na média Forum24.cz a Týdeník FORUM. Charakteristická je pro ně především vysoká míra ovlivňujících příspěvků (Forum24.cz = .326; Týdeník FORUM = .222), která byla i vyšší než u parlamentnilisty.cz (.216); vyšší míru ovlivňujících příspěvků měl už pouze Expres.cz

(.4; pochybení bylo zaznamenáno ještě u webu zivotvcesku.cz = .125). Z tohoto hlediska lze říci, že **advokátský postoj Pavla Šafra se negativně promítl do míry dodržování novinářských standardů jak ve Forum24.cz, tak v Týdeníku FORUM**. Nejde o to, že by pochybením byla samotná angažovanost média v dané kauze (což lze považovat za součást angažované či investigativní žurnalistiky – a to např. i v případě médií veřejné služby, srov. např. Reportéři ČT, Černé ovce nebo 168 hodin), ale rozvolnění praktiky všech sledovaných standardů. Lze tak konstatovat, že forum24.cz a stejně tak (i když o něco méně) Týdeník FORUM v tomto případě porušovaly standardy novinářské práce tak, jako je to běžné u **politického bulváru**, jako jsou např. Parlamentní listy. Politickým bulvárem zde myslíme takový tisk, který využívá bulvární metody pro prosazování politických zájmů, případně používá bulvární metody při informování o politických problémech (např. britský konzervativně laděný The Sun).

V případě **nedodržení žánru u Týdeníku FORUM** jde o článek „Se synem premiéra bylo brutálně zameteno. Aby neškodil otci?“ Pavla Šafra, který vyšel ve vydání ze dne 2. 9. 2021 na straně 2 v rubrice Aktuálně. Jde o výrazně hodnotící publicistický útvar s výraznými prvky komentáře (což je spojeno s emocionálními vyjádřeními, které rovněž zvyšují míru senzačnosti článku), který je ale zároveň formálně pojat jako konstatování faktů čili text zpravodajský. Právě proto, že v textu nejsou dodržena ani pravidla zpravodajského textu, ale ani není jednoznačně označen či formálně pojat jako komentář, kódujeme to jako porušení pravidel žánru. Čtenář tak je uveden v nejistotu, zda prezentovaná tvrzení jsou ověřená fakta (zpravodajství), anebo názory. Článek zároveň zobrazuje neveřejné záznamy (zdravotní dokumentace), což je třeba chápat jako narušení soukromí, ale vzhledem k předpokládanému veřejnému zájmu i pravděpodobnému souhlasu Andreje Babiše ml. to nepovažujeme za narušení pravidel. Text je však ve zvýšené míře spekulativní, neboť vydává za fakta tvrzení, která nemají faktický charakter, ale pouze volně vyplývají z materiálů či z tvrzení některých aktérů (především tvrzení Andreje Babiše ml., které je považované za fakt – jeho svědectví jsou apriori považována za pravdivá). Rovněž jde o text výrazně persvazivní – v rámci komentáře by však tento druh persvaze byl přijatelný. Jelikož ale není jasné, o jaký žánr jde, a na první pohled se jeví být zpravodajským textem, považujeme jej tedy za ovlivňující (a to již v titulku nebo dalších tvrzeních, která mají doložit nekalé jednání premiéra Andreje Babiše, ale jsou postavené na spekulacích). Považujeme za nutné poznamenat, že tento charakter mívají běžně texty **investigativní žurnalistiky**, která má z principu „advokátskou“ povahu. Text však vykračuje ze zvyklostí tohoto druhu novinářiny

především svojí závislostí na omezených či spekulativních zdrojích (odborníci „zvnějšku“, kteří nemohou z principu hodnotit léčbu konkrétní osoby).

Se synem premiéra bylo brutálně zameteno. Aby neškodil otcí?

Skandální selhání psychiatrů v případě Andreje Babiše ml.

Psychiatrickou anabází Andreje Babiše ml. provází řada kontroverzních postupů, které působí, jako by byla potřeba z něj udělat co možná největšího blázna, který nemůže vypovídat na policii a je nedůvěryhodný.

PAVEL ŠÁFR

Přinášíme nová vyjádření soudního znalce, který zpochybňuje předchozí postupy psychiatrů. Andrej Babiš ml. je podle něj zdravý a na policii vypovídat může.

Premiér Andrej Babiš nebude mít z „uzdravení“ svého syna zřejmě velkou radost. V trestní kauze dotačního podvodu totiž potřebuje dokázat, že nevlastnil Farmu Čapí hnízdo v době udělení sporné dotace a držitelé akcí farmy byly jeho děti. Jenže jeho syn to popírá. Vyslechnut nebyl kvůli psychiatrickému posudku MUDr. Dity Protopopové, která ovšem pracovala pro jeho otce a kandidovala za ANO.

Úsudek švédského experta

Týdeník FORUM se obrátil na švédského soudního znalce MUDr. Karla Kaufnera. Jednak proto, že se případem Andreje Babiše ml. podrobně zabýval, a také proto, že se z českých psy-

chiatrů téměř nikdo neměl k veřejnému postoji, který by zohlednil práva pacienta.

Doktor Kaufner sdělil Týdeníku FORUM, že stanovení diagnózy paranoidní schizofrenie vyžaduje podle švédských a amerických norem až šestiměsíční sledování pacienta, a přestože podle evropské klasifikace je u nás potřebný min. jeden měsíc, v případě premiérově syna byla diagnóza v Národním ústavu duševního zdraví stanovena příliš rychle.

Lékař uvedl, že v popisu převozu Babiše ml. záchranou službou a policií z dálnice D1 do psychiatrického zařízení v Havlíčkově Brodě neshledává důvody pro současné použití policejních pout, příkurtování a vpichnutí uklidňující injekce. Tyto praktiky označil za násilí, jež by bylo ve Švédsku nepřijatelné.

Otec byl telefonicky vyzooměn

„17. července 2015 mi volala policie, že našli mého syna na dálnici D1, kde vyprávil hrozně věci. Převezli ho do léčebny v Havlíčkově Brodě. Následně jsem poprosil

o převoz do NÚDZ,“ řekl Babiš v listopadu 2018, kdy se po reportáži serveru Seznam Zprávy rozjel skandál kolem zavléčení Babiše ml. na Ruskem okupovaný Krym. Reportéři tehdy vypátrali Babišova syna v Ženevě a natočili skrytou kamerou jeho sdělení, že otec zabránil jeho výslechu na policii v kauze Čapí hnízdo a nechal ho „uklidit“. Premiér navíc sám zveřejnil, že jeho syn má schizofrenii.

V policejní zprávě ze zadržení Andreje Babiše ml. je uvedeno: „O věci byl telefonicky vyzooměn otec výše jmenovaného Andreje Babiše.“ Je šokující, že otec nejevil o syna hlubší zájem, nevěděl mu, že ho přivezli spoutaného a zavřeli na klinice. Nejel za ním zjistit, co se děje, a nepokusil se ho dostat domů. Pouze vzkázal, aby byl převezen do NÚDZ.

Höschl: Depotní injekce za každou cenu

Šéfem ústavu byl tehdy jeho zakladatel Cyril Höschl. Ten během rozhovoru pro Seznam Zprávy potvrdil sdělení premiéra, že má jeho syn schizofrenii. Zjevně tím porušil lékařské tajemství, což se

hodilo marketingu vládní strany, která čelila skandálu.

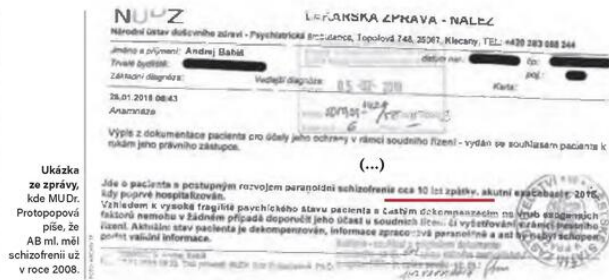
Profesor Höschl pak čelil ostré kritice na sociálních sítích a tvrdil, že Babiš ml. nebyl jeho pacientem a on sám pouze podpořil práci kolegů. Z dokumentace, kterou má Týdeník FORUM k dispozici, vyplývá, že to byl ale právě Höschl, kdo během vizity 30. 7. 2015 zapsal do zdravotních záznamů: „Za každou cenu navést na depotní AP (antipsychotika v injekcích - pozn. redakce), jinak je to promarněná příležitost k léčbě.“ Bylo to desátý den hospitalizace v NÚDZ.

Doktor Kaufner takové metody nepovažuje za přiměřené modernímu zdravot-

nictví. I z jiných reakcí lékařů je zřejmé, že se jedná o jistý metodický spor. Ředitel bohemnické psychiatrické léčebny MUDr. Martin Holý odkazuje na metodologickou příručku českých psychiatrů z roku 2014, která u akutních psychóz depotní injekce uvádí mezi doporučenými postupy, psychiatricka z Chrudimi MUDr. Marie Blažková, která stojí v čele tamního hospicu, s Kaufnerem souhlasí a říká: „Neumím si představit, že by kdokoli z dnešních psychiatrů použil v léčbě první ataky depotní antipsychotikum. To je minimálně nemravné. Dnes používají antipsychotika s podstatně menšími vedlejšími účinky.“

Příliš rychlá diagnóza?

Jeden z aspektů, který vzbuzuje debatu, je rychlost, s jakou byla Babišovi ml. stanovena diagnóza z paranoidní schizofrenie. S podezřením na ni pracovali lékaři v NÚDZ od počátku a zaznamenali ji do propouštěcí zprávy 25. 9. 2015, tedy po dvou měsících. Doktor Kaufner tak rychle stanovení diagnózy odmítá. Podporuje ho ale naopak doktor Holý s odkazem na pravidla stanovená v české psychiatrii. S Kaufnerem opět souhlasí MUDr. Blažková: „Diagnózu schizofrenie lze stanovit až při důkladné znalosti osobní historie nemocného a po delší době od objevení prvních příznaků.“ Toto hledisko podporuje i známý psychiatr Radkin Honzák. Ten Týdeníku FORUM řekl: „Psychiatrie nemá diagnostiku ořpenou o objektivní nálezy. Ani výsledky nejruznějších zobrazovacích metod nepotvrzují a s výjimkou demence

Ukázka ze zprávy, kde MUDr. Protopopová píše, že AB ml. měl schizofrenii už v roce 2008.

ani nevylučují diagnózu stanovenou na základě klinického pozorování. Samotná přítomnost psychotických příznaků – zejména poprvé – není důvodem ke stanovení diagnózy.“

„Omluvenky“ pro policii

Dita Protopopová dvakrát napsala vyjádření, že Andrej Babiš mladší není dlouhodobě, pravděpodobně až trvale schopen vypovídat na policii. Poprvé 6. 6. 2017 a podruhé 26. 1. 2018, kdy připravila „Výpis z dokumentace pacienta pro účely jeho ochrany v rámci soudního řízení“. Napsala zde: „Jde o pacienta s postupným rozvojem paranoidní schizofrenie cca 10 let zpátky... nemožno v žádném případě dolo-

ručit jeho účast u soudních líčení či vyšetřování v rámci trestního řízení.“

Zpětné určení diagnózy o deset let nazpět bez jakéhokoliv odborného podkladu je jednoznačně skandální. V té době Babiš ml. studoval ve Spojených státech vysokou leteckou školu, procházel náročnými psychologickými i zdravotními testy pro piloty. Přitom právě do této doby spojenkyne Andreje Babiše Protopopová datuje rozvoj údajné schizofrenie. A zrovna počátkem roku 2008 získal Babiš ml. v USA osvědčení zdravotní způsobilosti pro piloty 1. třídy (tedy nejvyšší). V té době měl v ČR podepsat i sporný převod akcií Farny Čapí hnízdo. Jenže sám uvádí, že tehdy nic podepsat nemohl a ani žádné akcie nikdy nevlastnil.

Ve výše citovaném dokumentu je celá řada nepravd a manipulací. Protopopová jej nevydala pro ochranu pacienta Babiše ml., nýbrž pro ochranu jeho otce. Za druhé: Dokumentaci nevydala Protopopová se souhlasem pacienta. Ten byl už jedenáct dní ve Švýcarsku po svém útěku v lednu 2018, když se předtím marně obracel na českou policii s prosbou o pomoc před spolením otce s Protopopovými.

Tehdejší nadřízený Protopopové Höschl to bagatelizoval po letech na Facebooku tak, že doktorka juniorovi jenom „jednou napsala omluvenku“, a dodal „jako dítěti“. To opět ukazuje na nezodpovědnost lékařů kolem tehdejšího NÚDZ. Sdělení, že někdo není dlouhodobě až trvale schopen výslechu na poli-

cii, není pouze „omluvenka“. Dosaň takového lékařského stanoviska může být pro trestní řízení zásadní. A doktor Kaufner uvádí, že v době, kdy byl pacient v ambulanci péči, nebyl k takovému vyjádření důvod.

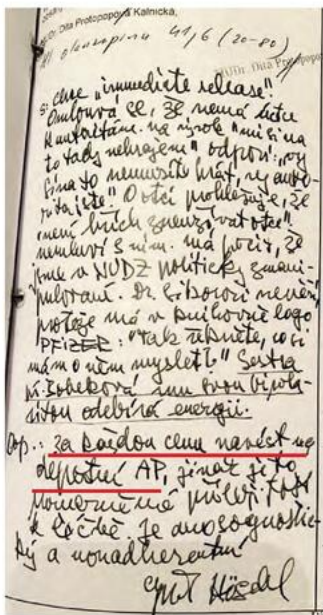
Andrej Babiš ml. pro Týdeník FORUM sdělil, že nedal souhlas k těmto vyjádřením pro policii a považuje obě tyto zprávy za zásah do svých práv. Psychiatřička Džamila Stehlíková to komentuje následovně: „Každé rozhodnutí, které z důvodu duševní poruchy omezuje něčí svěprávnost, může být učiněno pouze prostřednictvím soudního rozhodnutí.“

Protopopová v lékařské zprávě také píše, že měl Babiš ml. již několik let ambulantně docházet k psychiatrovi

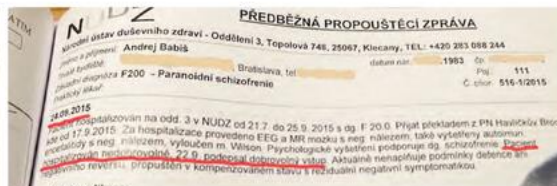
MUDr. Sikorovi. Babiš ml. to popírá a také MUDr. Sikora odmítá, že by premiérův syn byl dříve jeho pacientem.

Zavřeme tě navždycky

Po nuceně hospitalizaci v NÚDZ dosáhl nakonec Andrej Babiš toho, aby jeho syn zmizel z dosahu české policie tím, že ho svěřil manželovi MUDr. Protopopové, který ho odvezl na Ruskem okupovaný Krym. Petr Protopopov je ruský občan a v Česku byl dvakrát odsouzen za krádeže aut. Český premiér k němu pojal ale takovou důvěru, že z něj udělal opatrovníka svého údajně těžce nemocného syna. Andrej Babiš mladší ale vypovídá, že mu Protopopov opakovaně vyhrožoval násilím. V Krivém Rogu mu doslova řekl: „Já a tvůj otec uděláme všechno, abys byl zavřenej. Napařád.“ ■

Cyrl Höschl: „Za každou cenu navést na depotní AP“. Šéf NÚDZ doporučil tímto zápisem z vizity zahájit krajně kontroverzní léčbu. Opařci tohoto postupu uvádějí, že pacient je prakticky odsouzený stát se na řadu měsíců či let chronickým pacientem. Kdyby Andrej Babiš ml. neutekl do Švýcarska, byl by zřejmý takt „lččen“ dosud a tím vyřazen ze života.

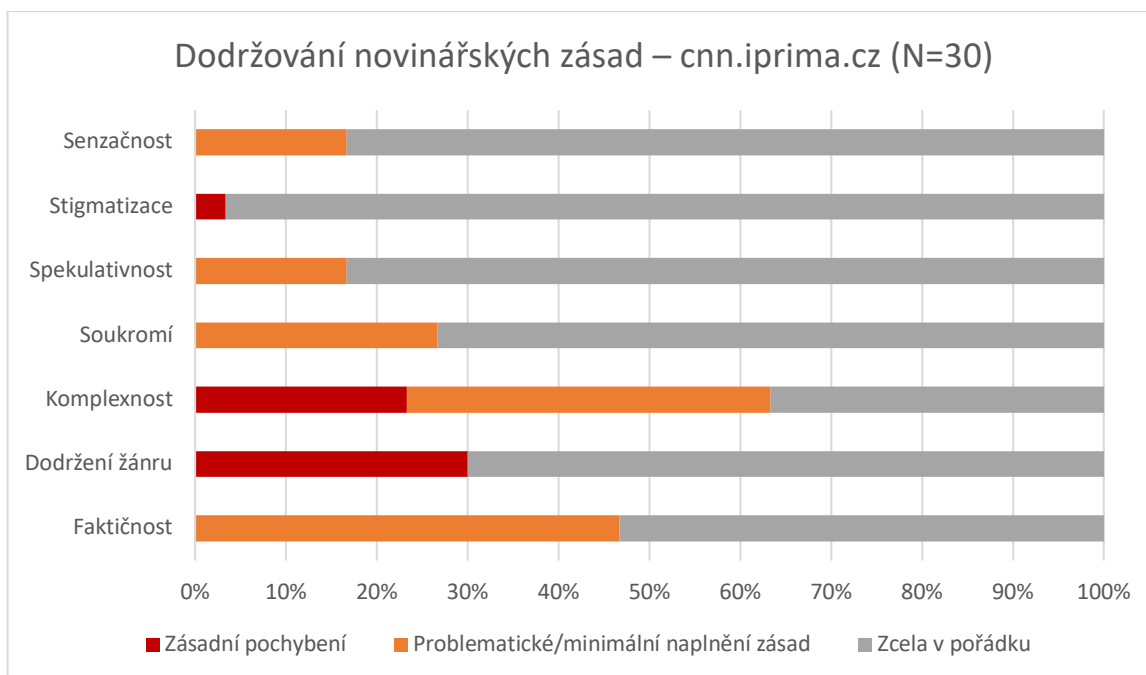
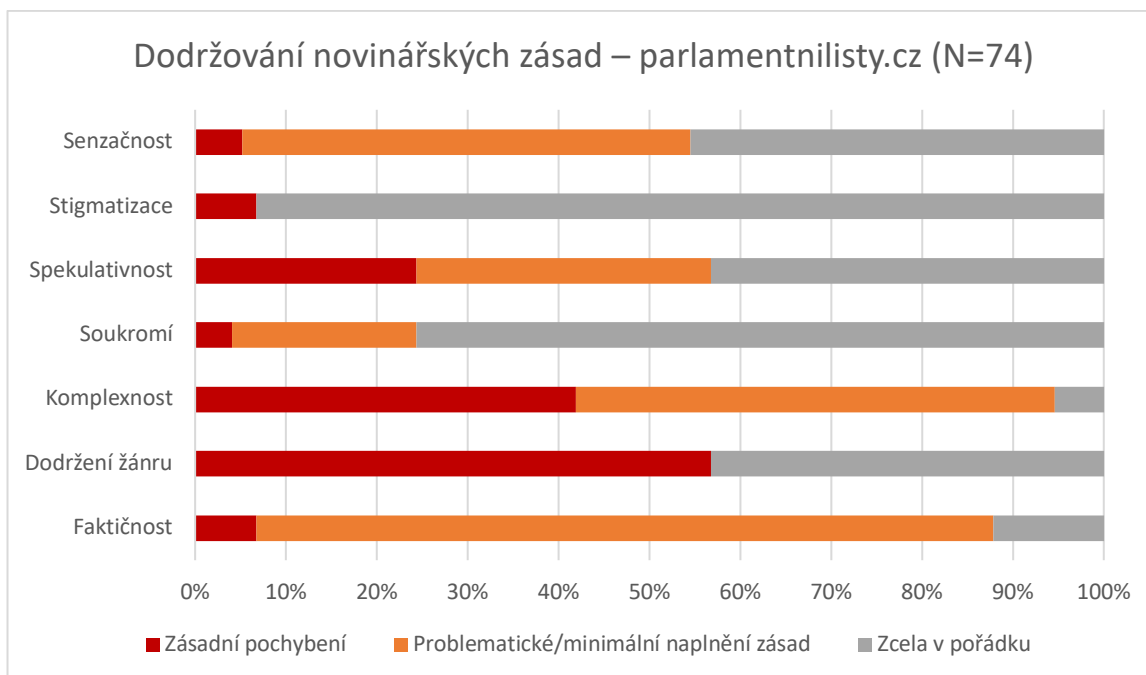
Andrej Babiš ml. musel tři dny před propuštěním podepsat, že byl dva měsíce hospitalizován dobrovolně.

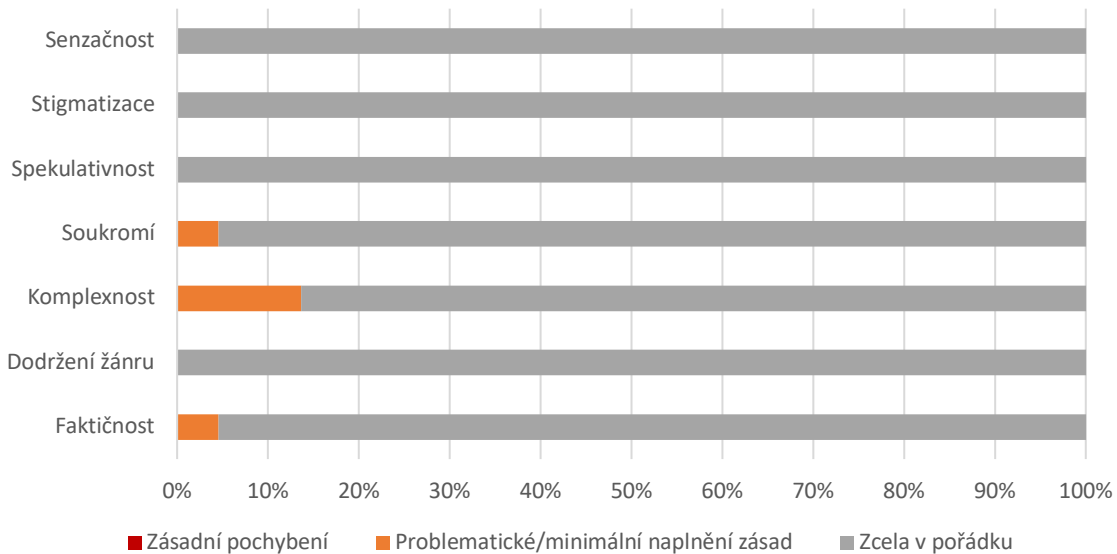
Vyjádření pro policii, že AB ml. nemůže být vyslyšen.

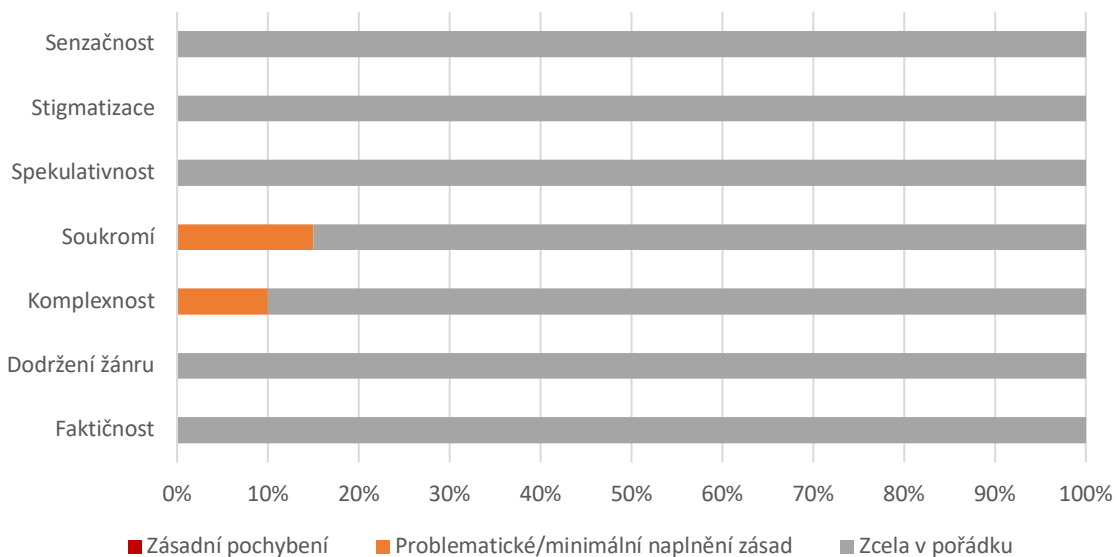
1.3.6 Dodržování standardů u dalších vybraných médií

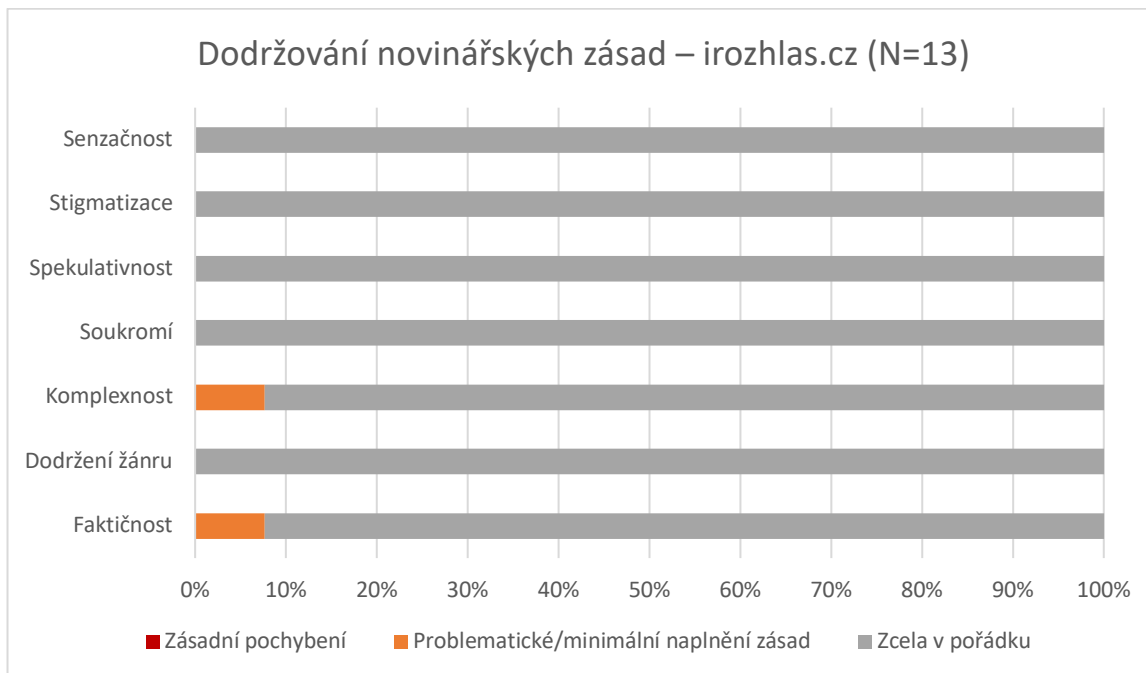

Dodržování novinářských zásad – seznamzpravy.cz (N=22)

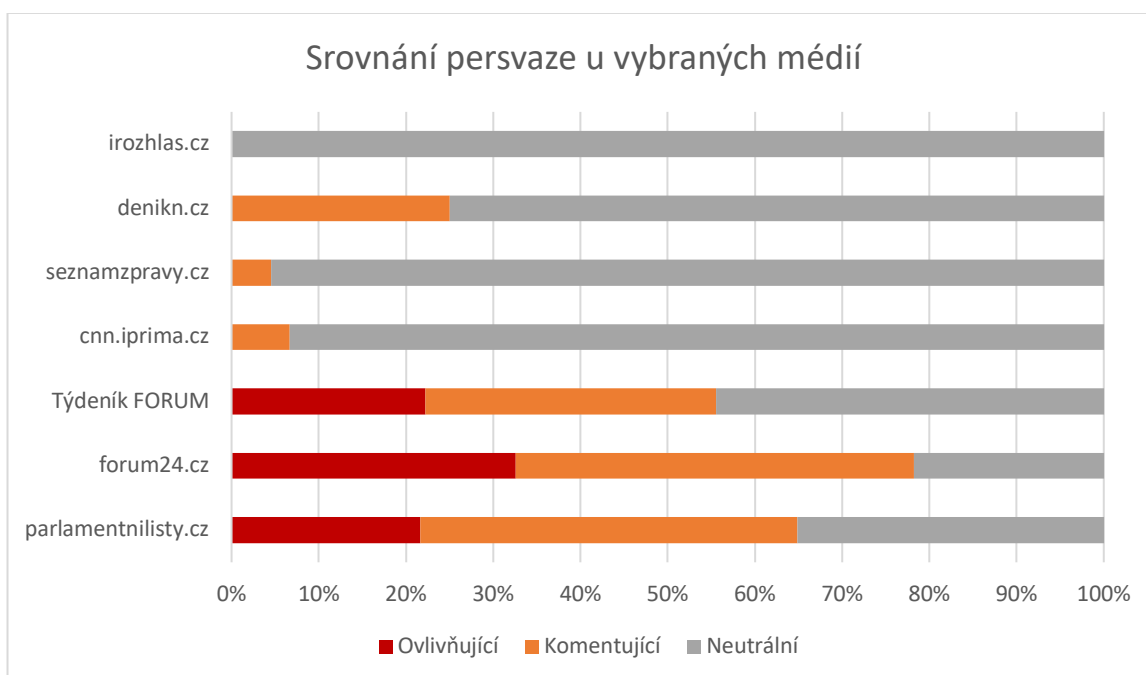

Dodržování novinářských zásad – denikn.cz (N=20)

Následující graf ukazuje **srovnání míry persvaze** u vybraných médií. Umožňuje tak srovnat, v jaké míře jednotlivá média prosazovala určitý úhel pohledu či agendu, a nakolik při tom narušovala standardy novinářské práce.

Z výše uvedeného srovnání je zřejmé, že nejvíce **ovlivňujících** (tedy persvazivních nad rámec zvyklostí daného žánru) bylo Forum24.cz, ale vysoká míra ovlivňujících příspěvků je patrná i v Týdeníku FORUM, kde je srovnatelná s Parlamentními listy. Vysokou míru **komentujících** příspěvků

ve zmíněných médiích není třeba brát jako nutně negativní jev, spíše to ukazuje na skutečnost, že tato média – která i nejvíce „tlačila“ danou kauzu – poskytovala spíše hodnotící příspěvky než zpravodajské (faktické). Z tohoto hlediska nejhorší výkon je vysledovatelný u webu Forum24.cz.

1.4 Pandora Papers

1.4.1 Executive summary

- Většina médií při reflektování kauzy Pandora Papers **dodržovala novinářské standardy**, závažná pochybení byla objevena jen výjimečně, a to především v **nedostatečné či pouze minimální komplexnosti** (vyváženost, souvislosti).
- Vzhledem k tomu, že novináři pracovali s neveřejnými dokumenty, je nutné kvalifikovat jejich práci jako **zasahující do soukromí**, ale protože se jedná o politické aktéry či jiné vlivné osoby (např. obchodníky), **je třeba jej chápat jako zásah do soukromí ve veřejném zájmu**.
- I v této kauze lze texty roztrdit podle výše uvedené mapy/typologie na **neutrální, strohé, komentující a ovlivňující** s tím, že se zde objevuje specifická kategorie pro jediné médium, a to iDnes.cz/MF DNES – jako **očerňující** označujeme konfrontační rozhovor s Pavlou Holcovou, který ukazuje na to, že médium mělo jasnou agendu, jejímž cílem bylo očernit investigativní tým.
- Většina textů měla **neutrální charakter**, komentující texty byly v menšině a **ovlivňující texty byly spíše výjimečné**.
- **Investigace.cz** v naprosté většině případů **dodržovala standardy novinářské práce** a pochybení bylo zcela výjimečné – objevuje se pouze u jednoho článku, který má však specifický charakter a představuje obhajobu média samého, viz dále.
- **Forum24.cz** rovněž **ve většině případů dodržovalo zásady novinářské práce** a oproti kauze Andreje Babiše ml. bylo pochybení minimum.

1.4.2 Charakteristika kauzy

Pandora Papers je název souboru dokumentů, resp. novinářských textů z žánru investigativní žurnalistiky, které tyto dokumenty doprovázejí a jež byly uveřejněny v říjnu roku 2021 Mezinárodním konsorciem investigativních novinářů (ICIJ), mezinárodní novinářskou sítí založenou v roce 1997 ve Washingtonu. Jde o další z řady odhalení daňových úniků, jemuž předcházely tzv. Panama Papers (2015) a Paradise Papers (2017) – ve všech těchto únicích se objevily i dokumenty související s Českem. Výrazně společností rezonovaly Panama Papers, na jejichž seznamu figuroval např. Petr Kellner, Daniel Křetínský nebo Petr Speychal, jenž byl v této souvislosti se svými společníky vyslýchán.

Mezinárodní konsorcium spolupracuje s médii po celém světě, např.: Guardian (GB), Ha'arec (IL), Süddeutsche Zeitung (GE), The Washington Post (USA). V Česku je partnerským médiem Investigace.cz (resp. České centrum pro investigativní žurnalistiku; zároveň je členem mezinárodní sítě Organized Crime and Corruption Reporting Project).

V rámci českého zveřejnění Pandora Papers byl v první fázi uveřejněn materiál o Andreji Babišovi, který měl v roce 2009 přesunout bez zdanění peníze na nákup nemovitostí ve Francii. Zveřejnění bylo koordinováno v rámci celé mezinárodní sítě a tento případ masivně reflektovala i zahraniční média, v Česku kauzu iniciovala Investigace.cz (některé články přebíral Deník N). Novináři byli od počátku kritizováni (nejen Andrejem Babišem) za to, že má jít o účelové vynášení informací, které nepovede k dalším odhalením u jiných osob. To je v rozporu se skutečností, připomeňme např. jen poslední text k tématu zveřejněný na Investigace.cz, který se v souvislosti s Pandora Papers věnuje dalším Čechům: Renému Foltánovi, Martinu Drdlovi, Gustavu Šimáčkovi nebo Danielu Janotovi.⁴

Tato kauza je výrazně odlišná od dříve diskutovaného případu Andreje Babiše ml., a to především v těchto aspektech: a) jde o výsledek uznávaného a oceňovaného mezinárodního týmu, jehož metody lze z dlouhodobého hlediska považovat za vysoce profesionální, a to včetně dodržování hodnot vyváženosti (oslovení těch, kterých se kauza týká) a ověřování, b) podstata kauzy je založena na konkrétních faktech a dokumentaci, jež nebyla zpochybněna ani samotnými dotčenými osobami.

1.4.3 Charakteristika souboru dat

Celkově bylo analyzováno 403 článků ze zpravodajství i publicistiky ze sledovaného období. Nejvíce analyzovaných příspěvků pocházelo z médií parlamentnilisty.cz (n = 37), irozhlas.cz (n = 27), seznamzpravy.cz (n = 27), denikn.cz (n = 24), investigace.cz (n = 23) a novinky.cz (n = 23).⁵

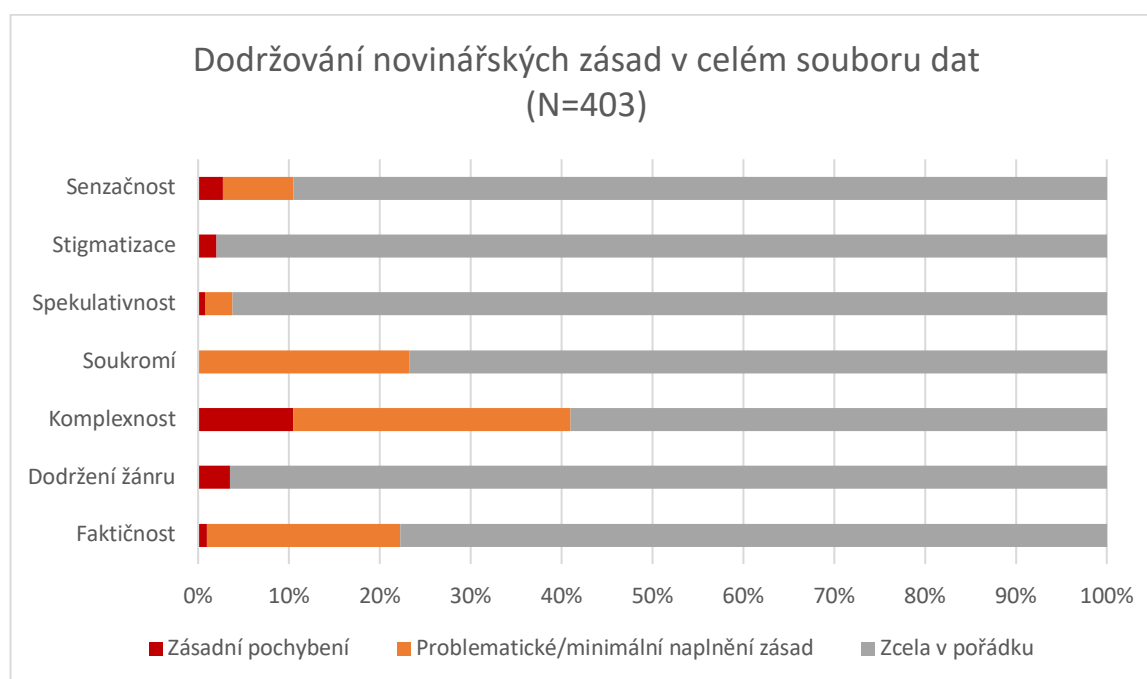
Z celkového přehledu je zřejmé, že **většina příspěvků dodržovala etické standardy** novinářské práce, pouze **komplexnost a faktičnost** textů vykazovala výraznější problémy, jež však celkově nepřevážily a nemohly vést ke zkreslení veřejné diskuze. Z níže uvedeného grafu je rovněž patrná výrazná přítomnost **narušení soukromí**, která se v analýze projevila především proto, že samotné

⁴ <https://www.investigace.cz/pandora-papers-dalsi-lide-z-verejneho-prostoru/>

⁵ Ostatní média byla obsažena méně než dvaceti příspěvky (CNN Prima News = 17, Forum 24 = 17, Blesk = 16, Hospodářské noviny = 14, Aktuálně = 13, Právo = 11, Echo 24 = 11), resp. méně než deseti (zbylá média, která zde do srovnávacích analýz nezahrnujeme).

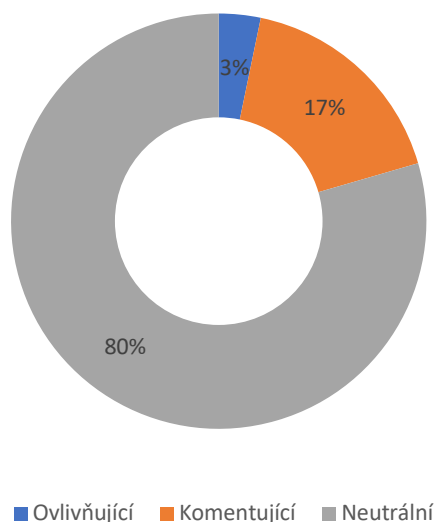
dokumenty Pandora Papers je třeba považovat za narušení soukromí (nejde o veřejné dokumenty), nicméně v tomto konkrétním případě lze říci, že na takovou zásahu do soukromí je **nesporný veřejný zájem**. Skóre posiluje i vytěžování sociálních sítí, které rovněž v souladu s novinářskými standardy považujeme za narušení soukromí, ač i zde je třeba poznamenat, že se v textech objevovaly především výroky politiků a dalších veřejných osob k danému problému na sociálních sítích a neobjevili jsme nějaký průlom do soukromí, který by nebyl ospravedlnitelný veřejným zájmem (proto zde zcela chybí kategorie „zásadního pochybení“, neboť k němu nedošlo).

Poměrně překvapivá je nízká míra **senzacionalismu**, kterou lze vysvětlit především snahou médií vysvětlit složitou kauzu a být informativní vzhledem k právním konsekvencím případných křivých obvinění a tektonice předvolebního období.

Celkový pohled na soubor dat rovněž odhaluje velmi slabou míru ovlivňujících příspěvků (4 %), tedy takových textů, které by přímo vyzývaly k určitému voličskému chování, případně otevřeně projevovaly sympatie či antipatie nad rámec racionální argumentace očekávatelné od běžné publicistiky. Zároveň je třeba upozornit, že komentující příspěvky se v souboru dat nacházely v malém množství (17 %), což jen ukazuje na skutečnost, že většina médií se snažila informovat o kauze Pandora Papers spíše neutrálním způsobem pouze s využitím interpretace a minimálního hodnocení běžného ve zpravodajství.

Míra persvaze přítomná v celém souboru dat (N=403)

1.4.4 Mapa

Na základě shlukové analýzy lze příspěvky rozdělit podle dodržování etických standardů do pěti kategorií:

neutrální	strohé	komentující	ovlivňující	očerňující
72,5 %	9 %	15,25 %	2,75 %	0,5 %
„standardní žurnalistika“	bez souvislostí, s nižší mírou faktičnosti	„publicistika“	persvaze vyšší, než je běžné pro daný žánr, nejméně dodržují pravidla	kategorie „outlier“ – konfrontační rozhovor s P. Holcovou

První cluster obsahuje největší část příspěvků, a lze jej tedy považovat za skupinu zastupující standardní žurnalistiku. Budeme jej nazývat **neutrální příspěvky**, protože se zde vůbec neobjevuje persvaze, ani komentář nad rámec interpretace běžné pro zpravodajství. Dodržují zásady faktičnosti zcela či alespoň minimálně (.295), většinou dodržují pravidla žánru (.913) a jen ojediněle spekulují (.0652). Nejsou stereotypizující, občas obsahují senzační prvky (.2) a jen ojediněle jsou zcela

senzacionalistické (.0545). Informace buď zařazují do souvislostí a vysvětlují (.530), anebo poskytují alespoň minimální background (.470). Zajímavé je, že se v této kategorii výrazněji projevuje mírné narušení soukromí (.397), což je ale způsobeno povahou kauzy Pandora Papers – jde o neveřejné dokumenty, jež jsme v analýze chápali jako narušení soukromí, ovšem **ve veřejném zájmu**. Typicky se zde nacházejí články seznamzpravy.cz, irozhlas.cz, investigace.cz, denikn.cz, novinky.cz, ale i blesk.cz nebo cnn.iprima.cz.

Druhý cluster nazýváme **strohými příspěvky**. Najdeme zde strohé příspěvky bez backgroundu a souvislostí, s výrazně nižší faktičností (.55, zásadní pochybení = .1), jsou zde více než jinde patrné úkroky od pravidel žánru – ale méně než u ovlivňujících příspěvků (.125). Jen v malé míře jsou senzační (.176, resp. .0588 pro výrazná pochybení) a mírně zasahují do soukromí (.125). Spekulativnost a stereotypizace jsou zcela ojedinělé (oboje .0667). V malé míře se zde rovněž objevují komentující příspěvky (.294), ale nikoliv persvaze nad míru obvyklou pro daný žánr. Nalezneme zde především parlamentnilisty.cz, ale také refresher.cz, MF DNES či denikn.cz. Nachází se zde rovněž jeden text z webu Investigace.cz, který ale má charakter úvodníku vyjasňujícím záměry autorů; jde tedy spíše o specifikum žánru.

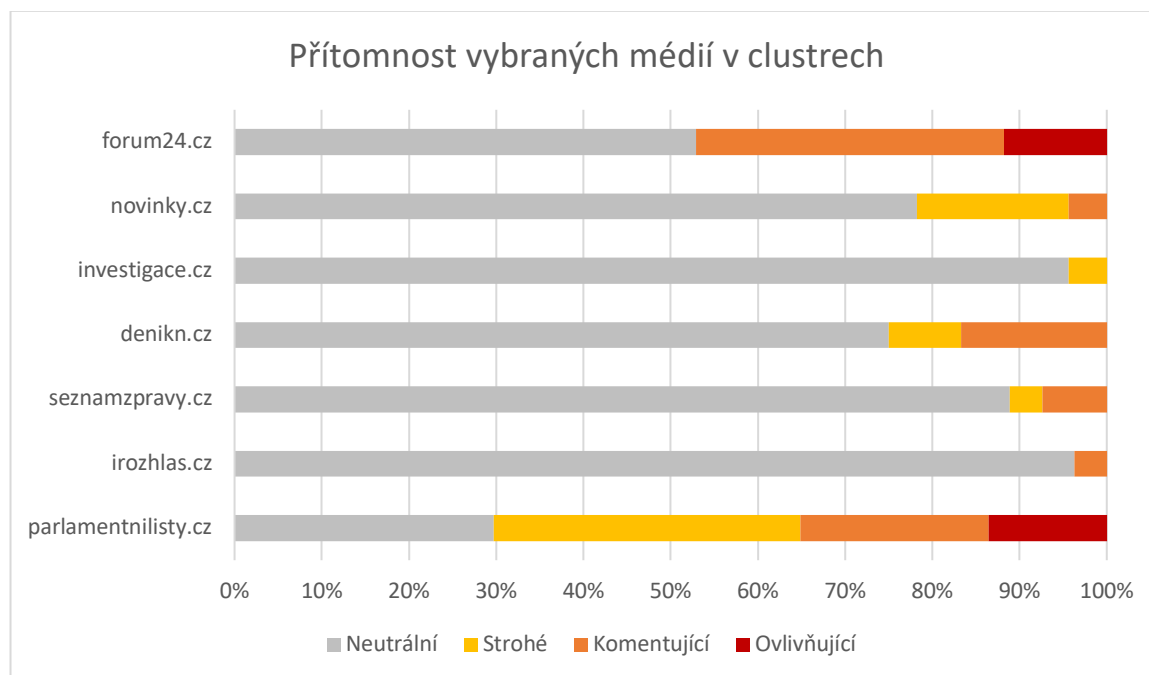
Třetí cluster obsahuje **komentující příspěvky**, tedy takové, které jsou většinou faktické nebo alespoň minimálně zachovávají standardy faktičnosti, většinou dodržují pravidla žánru, jsou spíše komplexní (.516) nebo poskytují alespoň minimální souvislosti (.484), až na úplné výjimky nenarušují soukromí, nespekulují (.107) a nejsou stereotypizující, rovněž jsou pouze výjimečně mírně senzační (.161). Persvaze je v míře očekávatelné od žánru, kterým tedy je typicky komentář nebo glosa. Objevují se zde příspěvky z médií jako jsou parlamentnilisty.cz, forum24.cz, ihned.cz (a Hospodářské noviny), reflex.cz, Deník referendum, respekt.cz a Deník N aj.

Čtvrtý cluster nazýváme **ovlivňující příspěvky**, protože se v nich nachází takové texty, které mají vyšší míru persvaze, než je pro daný žánr běžné. Zároveň je u nich relativně nejvyšší míra textů s nedostatky ve faktičnosti (.286) i nejnižší míra dodržování pravidel žánru (.833). Jsou spíše méně komplexní, výrazně spekulativní (jediný cluster, v němž se objevuje hodnota vážného pochybení .222) a senzacionalistické (opět jediný cluster s vážným pochybením, .625). Objevují se zde příspěvky z médií jako jsou parlamentnilisty.cz, reflex.cz i tištěný Reflex, expres.cz a forum24.cz. Nutno podotknout, že tento cluster je nejmenší.

Objevuje se zde ještě speciální cluster („outlier“), který ale obsahuje pouze dva příspěvky – ve skutečnosti jde o jediný text vydaný jak na webu, tak i v tištěné podobě (iDnes.cz, MF DNES). Jde o rozhovor Petra Koláře s Pavlou Holcovou (v tištěném vydání vyšel jako „Další jména? Děláme na tom“ v MF DNES 21. 10. 2021, s. 4), který naplňuje všechny etické standardy rozhovoru, ale je výrazně

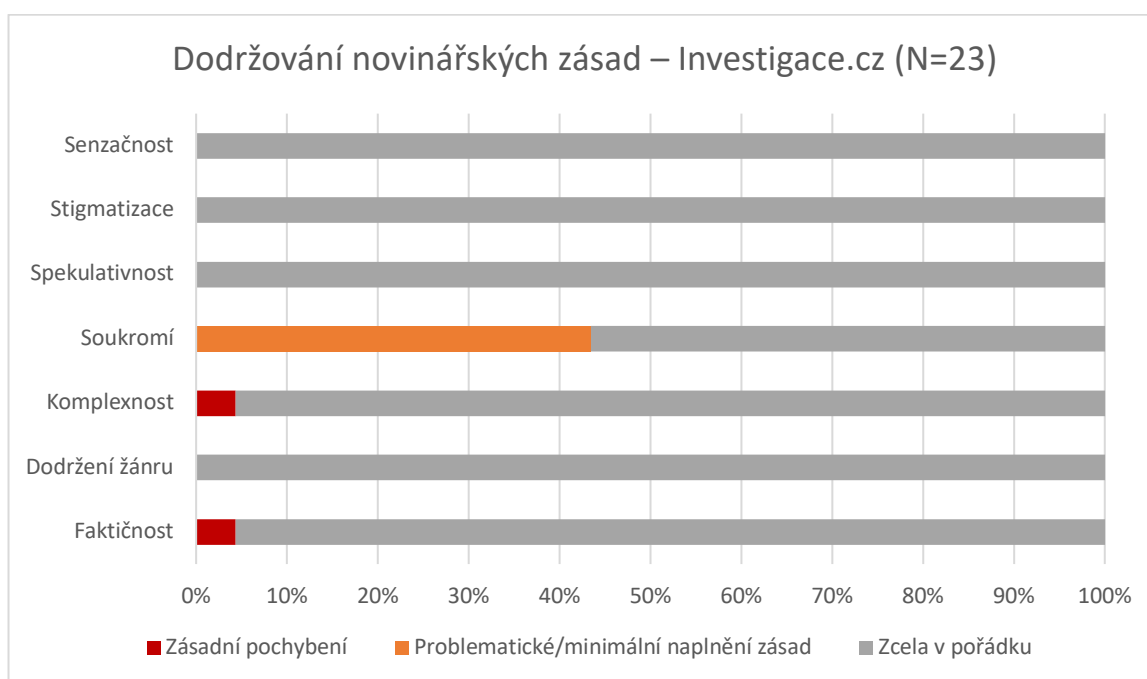
konfrontační – Kolář návodnými otázkami prosazuje dojem, že investigativní tým novinářů Pavly Holcové vytvořil na realitě se nezakládající účelovou kauzu, která nebude mít žádné následky a žádná další jména nebudou zveřejněna. Vzhledem k tomu, že je agenda tazatele jasně zřetelná a médium patří do svěrenského fondu Andreje Babiše, kódovali jsme tento rozhovor jako persvazivní nad rámec žánru, protože jeho cílem je vyvíjet na novinářku očerňující tlak. Nazýváme proto tento cluster **očerňujícími** příspěvky.

Následující tabulka dává přehled o přítomnosti vybraných médií (čili ty, které byly v souboru zastoupeny nejvíce, a Forum24.cz pro srovnání) v clusterech. Povšimněme si, že pro Parlamentní listy je charakteristické i používání strohých zpráv, které umožňují „zabalit“ názor do citací, které tvoří jádro textu (s minimálním či žádným backgroundem a souvislostmi). Zároveň tabulka ukazuje, že mimo Parlamentní listy všechna vybraná média obsazují clustery, jež můžeme považovat za standardní zpravodajství (neutrální) či publicistiku (komentující).

1.4.5 Investigace.cz a Deník N

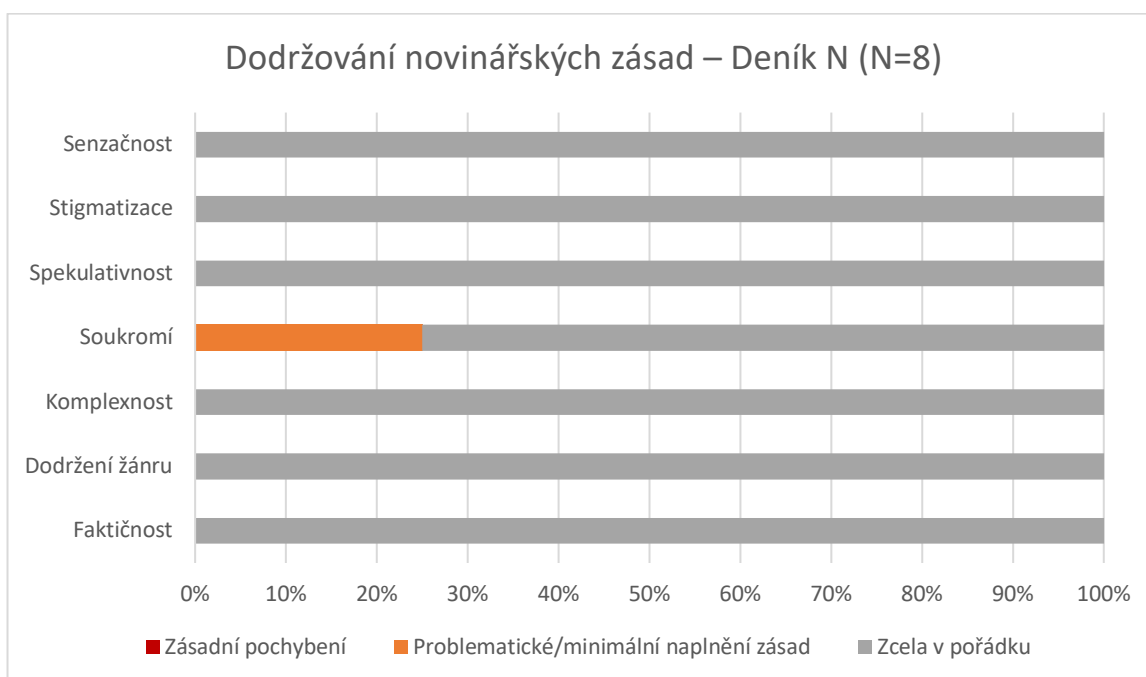
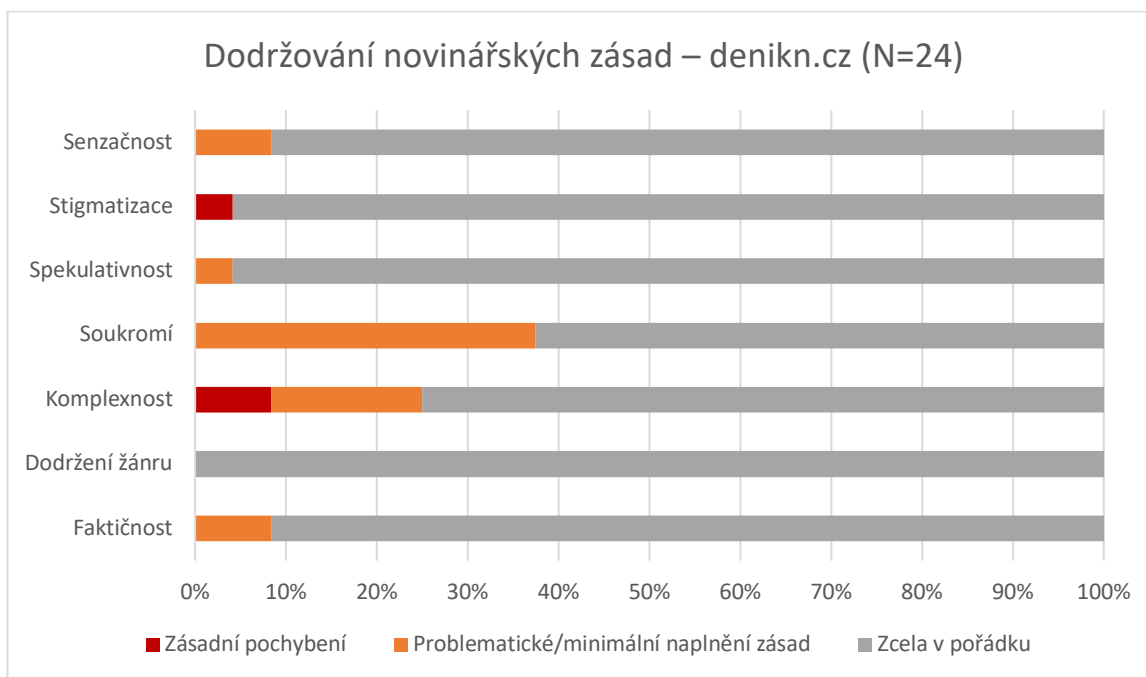
Investigace.cz je původcem této kauzy, proto se na ni zaměříme blíže. Pro srovnání uvádíme Deník N, který se kauze rovněž intenzivně věnoval a určitou část příspěvků od Investigace.cz přebíral – tím pádem lze ukázat případné odlišnosti, které ve výsledku generují texty psané redakcí Deníku N (do statistiky jsou zahrnuty i přejaté texty). Z výše uvedených charakteristik dodržování novinářských zásad lze však odvodit, že se média držela novinářských standardů, a to Investigace.cz zcela (mimo níže komentované výjimky).

Na grafu je patrný výraznější zásah do soukromí, což ale vyplývá z výše diskutovaného vytěžování neveřejných dokumentů, jež je ale **ve veřejném zájmu**. Je tedy třeba tento indikátor chápat nikoliv jako pochybení, ale jako nutnou „daň“ za investigativní žurnalistiku.

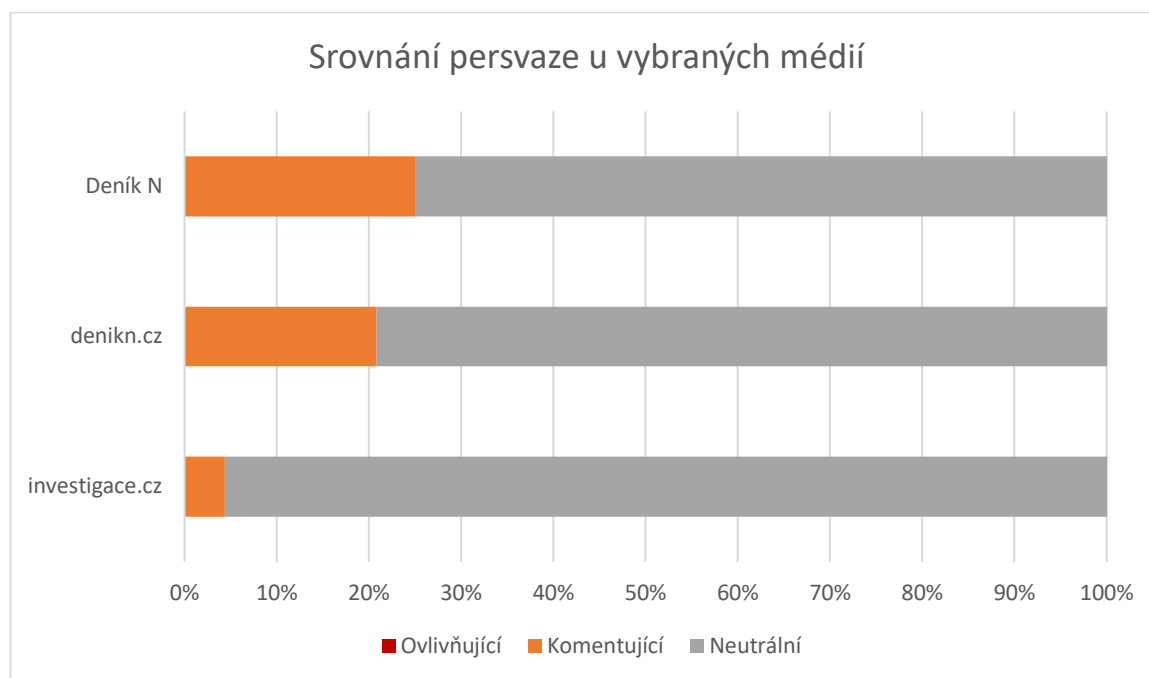
Text, který vykazuje zásadní pochybení komplexnosti a faktičnosti, má zvláštní charakter – je **prohlášením** („Prohlášení Investigace.cz“, 6. 10. 2021),⁶ ve kterém redakce vysvětluje svoje záměry. Z logiky věci nemůže takový text být tak komplexní a zdrojovaný, jako běžné zpravodajské a publicistické texty, a tak i když jsme vzhledem ke kritériím, jež jsme stanovili pro kódování, byli označit jej v těchto oblastech jako „zásadní pochybení“, ve skutečnosti vzhledem k danému žánru o žádné pochybení nejde; žánr se pouze vymyká typické podobě žurnalistického textu, na který jsme analytické nástroje kalibrovali.

⁶ <https://www.investigace.cz/prohlaseni-investigace/>

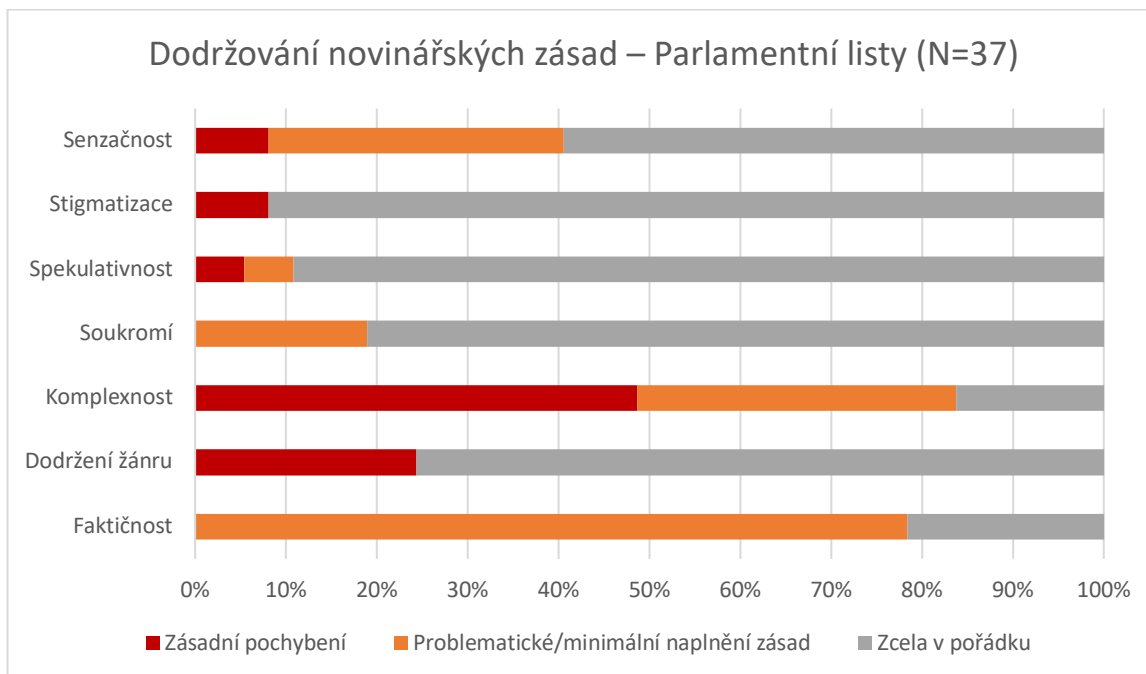
Z analýzy vyplývá, že v tištěném Deníku N nebyly objeveny žádné problematické jevy, které by ukazovaly na porušování novinářské etiky. Vyšší skóre v problematickém naplnění zásad ohledně soukromí je způsobeno tím, že deník přetiskoval texty Investigace.cz – využíval tedy *přímo* neveřejné Pandora Papers (situace analogická webu Investigace.cz). Lehce odlišná situace je v rámci on-line mutace Deníku N, přičemž je nutné zdůraznit, že on-line žurnalistika obecně má tendence k porušování novinářských standardů.

Pokud srovnáme persvazi v těchto třech médiích, zjistíme, že nedošlo k žádnému porušení pravidel žánrů a přítomna je pouze přijatelná míra odpovídající běžné publicistice.

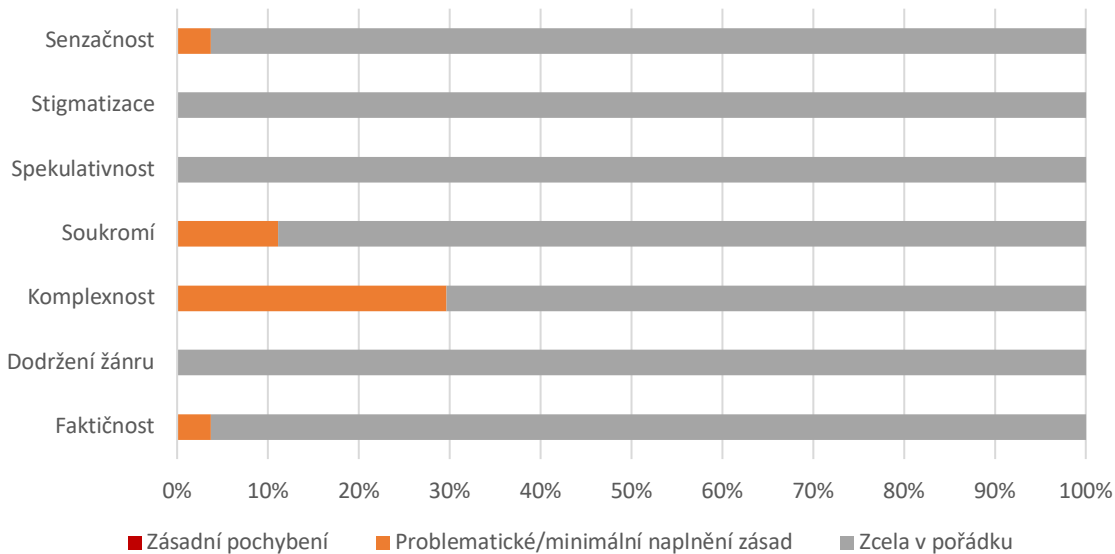
1.4.6 Dodržování standardů u dalších vybraných médií

Následující tabulky pro přehled poskytují představu o charakteristikách vybraných médií. Míra persvaze je potom srovnána v samostatné tabulce na konci kapitoly.

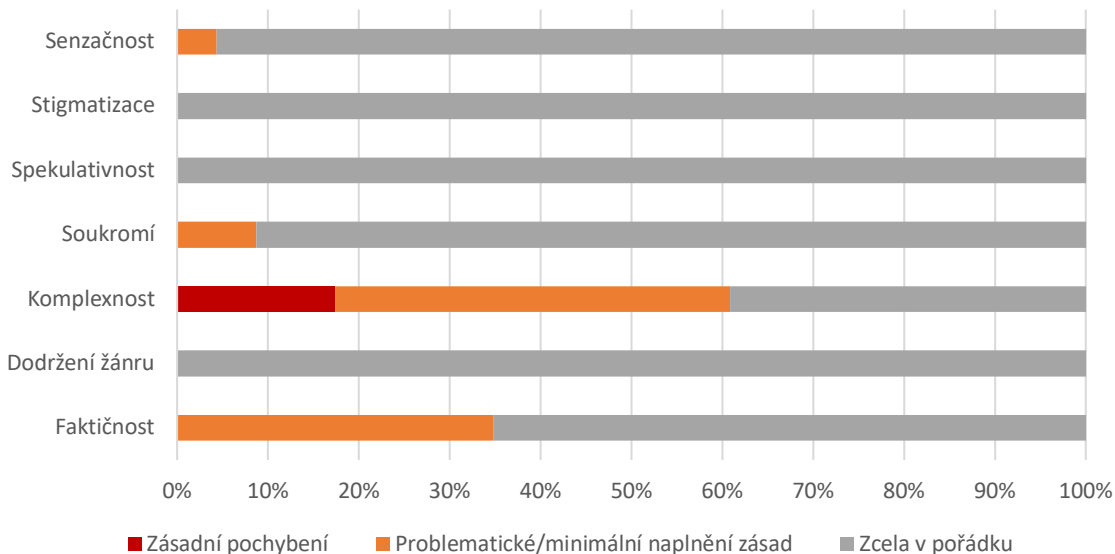

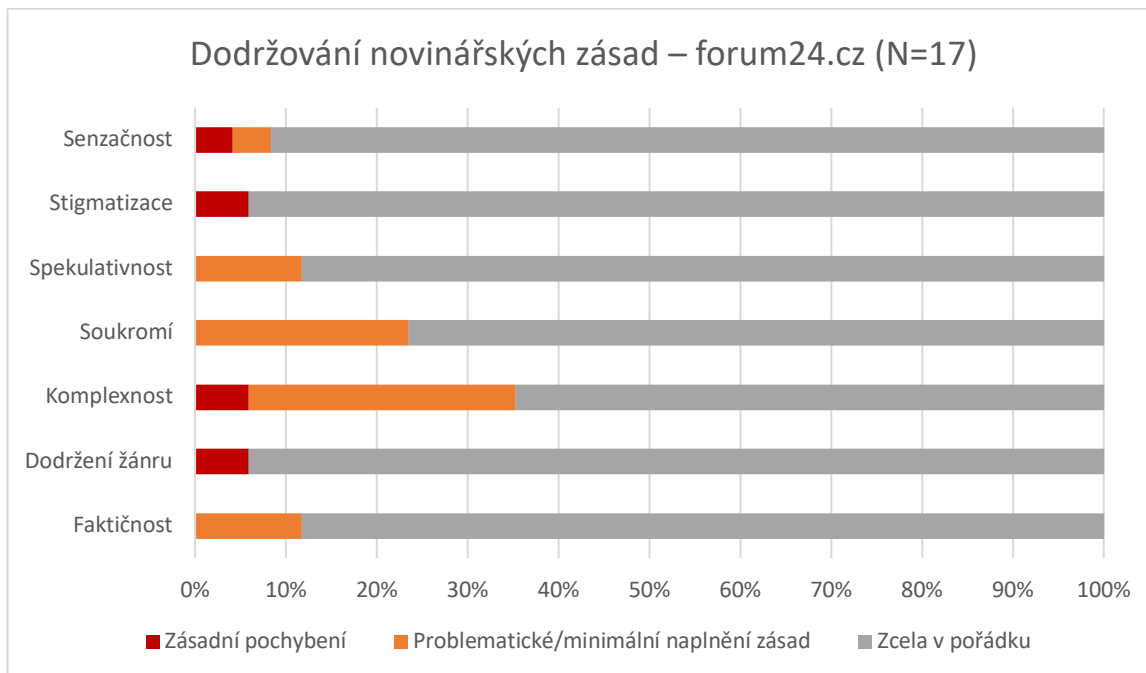
Při analýze jsme narazili na problém, jak pojímat specifický žánr, který Parlamentní listy používají pro prezentaci názorů – „převyprávění“ článku či názoru prezentovaného v jiném médiu či na sociálních sítích. Při kódování jsme vycházeli z toho, že cílem je hodnotit práci redaktorů média, nikoliv prezentované názory – proto je zde výrazně menší spekulativnost či senzačnost, než by bylo možné očekávat. Většinou totiž byla patrná editorská práce, která vytvářela jistý odstup od prezentovaných názorů (které často měly i výrazně přesvědčující charakter). V tomto ohledu se zdá, že Parlamentní listy chtějí být považovány za „standardní médium“, a i když jen výjimečně dosahují kvality novinářské práce běžné v clusteru neutrálních příspěvků, je vhodné tuto tendenci zaznamenat. Stále však zůstává největším problémem jen minimální faktičnost a výrazná pochybení v kontextu (čili absence souvislostí či vyváženosti).

Dodržování novinářských zásad – irozhlas.cz (N=27)

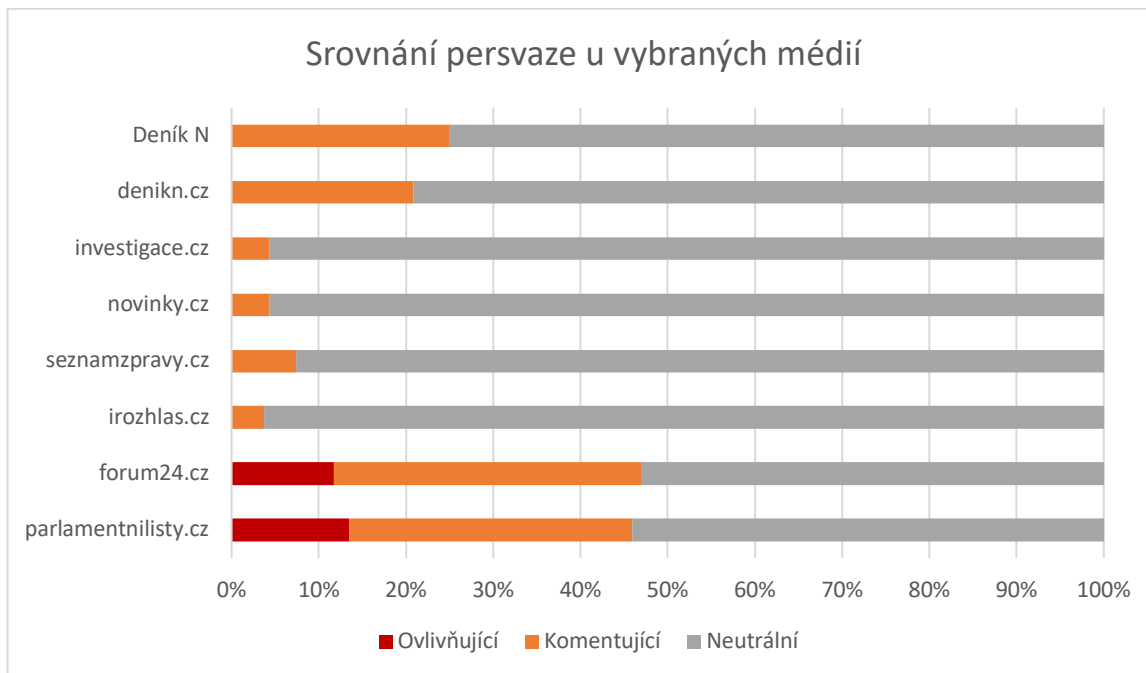
Dodržování novinářských zásad – novinky.cz (N=23)

Jak je patrné z výše uvedených grafů, zásadní pochybení byla u médií, která se kauze věnovala nejvíce, spíše výjimečná – v této oblasti dominují opět Parlamentní listy, ovšem oproti kauze Andreje Babiše ml. se zde jasněji odlišuje Forum24.cz.

Pokud ovšem srovnáme média z hlediska persvaze (viz dále), opět uvidíme, že se Forum24.cz k Parlamentním listům blíží – čímž jen potvrzuje svůj status angažovaného média. Nicméně vzhledem k tomu, že v ostatních kritériích (zvláště komplexnost a faktičnost) na rozdíl od Parlamentních listů převažuje dodržování novinářských standardů, nelze podobně jako u analýzy kauzy Andreje Babiše ml. (ve stejném období!) médium označit jako výrazně systematicky porušující novinářskou etiku.

Lze tedy shrnout, že Forum24.cz je médium balancující na hraně politického bulváru, s **výraznými tendencemi k porušování novinářských standardů ve prospěch advokátské role médií** (watchdog, burglar alarm). Tyto tendence však nejsou pro médium definiční a z provedené analýzy vyplývá, že za odpovídajících podmínek může toto médium fungovat v mezích standardní žurnalistiky.

Část II.

Kazuistiky

2 Kazuistika: Andrej Babiš ml. v novinářské práci serveru Forum24.cz a Týdeníku FORUM

2.1 Executive summary

- Novinářská objektivita je v posledních letech oborovou komunitou vystavována kritice a snahám o její reformulaci – z tohoto přístupu vychází také pojetí **tzv. advokátské žurnalistiky** (*advocacy journalism*). Ta otevřeně přiznává určitou názorovou – záměrně straníci – pozici, kterou vůči dané kauze zaujímá a kterou do svých textů promítá. **Advokátský přístup lze vysledovat i ve způsobu, jakým o kauze Andreje Babiše ml. ve sledovaném období referovalo Forum24.cz a Týdeník FORUM.** To je samo o sobě legitimním přístupem, který tato kazuistika pouze komentuje, nikoli kritizuje.
- Advokátská žurnalistika (ani alternativní pojetí novinářské objektivity) v žádném případě **neznamena a nesmí znamenat odklon od standardů novinářské práce** – zejména **profesionálního nakládání s fakty a vícezdrojového ověřování získaných informací.** Obsahová analýza ovšem ukázala, že Forum24.cz a Týdeník FORUM se v dodržování těchto standardů vychovalo od zásad profesionální novinářské práce, a to i v případě, pokud jejich přístup ke kauze označíme právě za příklad advokátské žurnalistiky.
- Ačkoliv většina analyzovaných textů byla součástí názorové rubriky (zejména šlo o komentáře), a lze je tedy nahlížet prizmatem **názorové žurnalistiky**, přesto ani tato **není vyvázána z povinnosti stavět argumentaci na ověřených faktech**, jak potvrzují etické kodexy. Vyšší míra persvaze, kterou u názorových textů Forum24.cz a Týdeníku FORUM odhalila obsahová analýza, by sama o sobě nemusela být předmětem kritiky, pokud by ovšem argumentace v nich obsažená stála na faktičnosti více než na spekulativnosti.
- Kauza Andreje Babiše ml. a jeho působení v českém veřejném prostoru byla **sama o sobě velmi komplexní a složitá** a jako k takové k ní mělo být ze strany novinářů přistupováno – mimo jiné i vzhledem k pozici Babiše ml. jakožto svědka v případě Čapí hnízdo. Na místě byla **zvýšená snaha o maximální transparentnost ve vztahu novinář-zdroj**, tak aby jednání novinářek a novinářů neohrožovalo důvěryhodnost vlastní, ani celého média. V přístupu Forum24.cz a Týdeníku FORUM k celému tématu lze poukázat na některé kroky, které tuto žádoucí transparentnost a důvěryhodnost spíše nenaplnily.

- Do úvahy také bylo třeba vzít **množství vedlejších aktérů, kteří se v kauze Babiše ml. objevovali**, a z pohledu novinářské práce a referování o tématu zvážit jejich potencionální ovlivnění kauzy i samotného Babiše ml. Jakákoliv nepřehledná událost či kauza (jakou bylo i vystupování Babiše ml. ve veřejném prostoru) by měla být pro novináře **podnětem k ještě většímu důrazu na poctivé ověřování faktů, zvýšenou obezřetnost ke získaným informacím a ke zdrojům, které je poskytly, a obecně k maximální snaze o transparentnost své práce.** V novinářských postupech, které vůči tématu Babiše ml. uplatňovali Forum24.cz a Týdeník FORUM (a některá další média, která zmiňujeme v obsahové analýze), nebyly tyto skutečnosti dostatečně zohledněny.

2.2 Úvod

Tato kazuistika se zabývá naplňováním etických norem redakce zpravodajského serveru Forum24.cz a také tištěného Týdeníku FORUM, a to v kauze Andreje Babiše mladšího a jeho vystupování v českém veřejném prostoru.

Forum24.cz je český zpravodajský internetový server, který vznikl přeměnou názorového deníku Svobodné fórum. Zakladatelem Forum24.cz a aktuálním šéfredaktorem je Pavel Šafr, mezi další členy redakce patří například hlavní editorka Johana Hovorková, editor Jan Jandourek nebo komentátor Jaroslav Bican.

Při svém vzniku v roce 2017 Forum24.cz otevřeně deklarovalo, že chce být opozičním hlasem proti médiím vlastněným tehdejším ministrem financí a pozdějším českým premiérem Andrejem Babišem: „Motivem pro budování nového média je snaha skupiny demokraticky smýšlejících novinářů bránit prostor pro svobodné šíření informací v době, v níž významná česká média patří ministři financí Andreji Babišovi či ostatním oligarchům, jejichž byznys je postavený na obchodech se státem, na státních dotacích nebo na jinak privilegované pozici v ekonomice,“ vyjádřil se tehdy šéfredaktor Šafr⁷.

Politický Týdeník FORUM začal vycházet 19. srpna 2021 a byl představen před parlamentními volbami (ty se konaly následně v říjnu 2021): „Uvádíme ho schválně před volbami. Netajíme se tím, že chceme přispět k pozitivní změně na naší politické scéně. Nehodláme se ale svazovat s konkrétní politickou stranou nebo politikem. Nemáme ani v úmyslu být vládními novinami, pokud by se opozice stala součástí vládní koalice. To dělají jiné noviny,“ popsal tehdy Pavel Šafr⁸.

Následná kazuistika se věnuje pouze článkům, které forum24.cz a Týdeník FORUM zveřejnili v tématu Andreje Babiše ml. v období červen–prosinec roku 2021. Hodnocení obsažené v této kazuistice tak nelze vztahovat na veškerou redakční práci média jako takového, či na články v těchto médiích na stejné téma mimo vymezené časové období.

⁷ <https://www.forum24.cz/nebojime-se-babise-svobodne-forum-se-rozsiri-promeni-na-forum-24-a-zahajuje-kampan/>

⁸ <https://www.mediaguru.cz/clanky/2021/05/forum-24-zacne-pred-volbami-vydavat-novinovy-tydenik-forum/>

2.3 Shrnutí kauzy Andreje Babiše mladšího

Andrej Babiš ml. je synem Andreje Babiše (mezi lety 2017 a 2021 českého premiéra, zakladatele politického hnutí ANO 2011 a podnikatele) a jeho první manželky Beaty Babišové. Andrej Babiš starší je obžalovaný kvůli trestnému činu dotačního podvodu a poškození finančních zájmů Evropské unie v takzvané kauze Čapí hnízdo. Mezi podezřelými byl původně také jeho syn, Andrej Babiš ml., jelikož měl podle policie skrze převedení části akcií na jeho jméno spolupracovat na zakrytí skutečné identity vlastníka farmy Čapí hnízdo. Do kauzy měl být zapojen od roku 2007, obviněn byl v roce 2017. Babiš ml. byl ale později žalobcem Jaroslavem Šarochem obvinění zproštěn a dále již v kauze vystupoval jen v pozici svědka.

V souvislosti s Babišem ml. je důležité zmínit také téma jeho duševního zdraví, a to na základě veřejně známých informací. Psychiatrické onemocnění u něj mělo propuknout v roce 2015, následně byl na základě usnesení Okresního soudu v Havlíčkově Brodě proti své vůli převezen do psychiatrické nemocnice a poté byl léčen v Národním ústavu duševního zdraví v Klecanech u Prahy psychiatrickou Ditou Protopopovou (později vládní poradkyně a neúspěšná kandidátka za ANO ve volbách do obecních zastupitelstev). Právě Dita Protopopová diagnostikovala Andreji Babišovi ml. schizofrenii, od roku 2015 Babiš ml. podle svých slov na tuto nemoc užíval léky, které si později sám vysadil. On sám opakovaně tvrdí, že je zdravý a že mu diagnóza byla stanovena účelově, aby nevypovídal v kauze Čapí hnízdo. Také tvrdí, že má k dispozici posudky znalců z oboru psychologie a psychiatrie (Džamila Stehlíková, Slavomil Fischer), podle kterých žádným duševním onemocněním netrpí a může se účastnit vyšetřování. Tyto posudky ovšem policie vyhodnotila jako nerelevantní, jelikož nebyly vypracovány soudními znalci v oboru psychiatrie. Podle dozorujícího státního zástupce byl Babiš ml. ve svém jednání motivován primárně politickými zájmy a snahou ovlivnit předvolební kampaň svého otce. Policie rovněž odkazuje na klinické posudky ze Švýcarska, podle nichž není Babiš ve zdravotním stavu umožňujícím výslech⁹.

Andrej Babiš ml. také tvrdí, že byl v roce 2017 nedobrovolně odvezen na Krym, kam ho měl odvézt manžel jeho ošetřující lékařky Petr Protopopov. Česká policie případ prověřovala na základě e-mailu, kterým se na ni Babiš ml. obrátil v lednu 2018 s podezřením na zavlčení a omezování osobní svobody, ale následně jej vyhodnotili tak, že se nestal žádný trestný čin ani přestupek a případ odložili. Po výslechu Babiše ml. na podzim 2021 toto rozhodnutí potvrdili a případ znovu odložili.

⁹ <https://domaci.hn.cz/c1-67025720-poslat-syna-na-krym-je-zarazejici-o-unos-ale-neslo-babis-mladsi-nebyl-obeti-zvule-lekaru-pise-zalobce>

Advokát Babiše ml. odložení případu opakovaně napadl, ovšem státní zástupkyně naposledy v dubnu 2022 rozhodnutí policie potvrdila, jelikož v případě nenašla žádné pochybení¹⁰.

V mediálním prostředí kauza začala právě v lednu 2018, kdy Babiš ml. adresoval české policii e-mail, ve kterém tvrdí, že byl Protopopovem na Krym unesen proti své vůli. V říjnu 2018 jej v Ženevě (kde se svou matkou dlouhodobě žije) vypátrali reportéři TV Seznam Sabina Slonková a Jiří Kubík a v listopadu zveřejnili rozsáhlý záznam natočený skrytou kamerou, ve kterém Babiš ml. o svém údajném zavlčení a o zapojení v kauze Čapí hnízdo mluví. Tento pořad sám je z hlediska novinářské etiky problematický, a to především extenzivním využíváním nepoctivých prostředků (skrytá kamera) nad míru, jež je nezbytná z hlediska veřejného zájmu. Pořad režírovali dokumentaristé Vít Klusák a Filip Remunda, přičemž první jmenovaný později v mediální kauze dále figuruje. Po zveřejnění následovaly rozsáhlé protesty veřejnosti a demonstrace, hrozila také vládní krize tehdejšího menšinového kabinetu hnutí ANO a ČSSD.

Znovu se v mediálním a veřejném prostoru Babiš ml. začal více objevovat v červenci 2021 kdy přijel na jižní Moravu pomáhat při odklizení následků tornáda. Tehdy ho skrze sociální síť oslovil již zmíněný dokumentarista Vít Klusák s žádostí o natáčení časosběrného dokumentárního filmu (Babiš ml. mu měl sdělit, že již jedná i s jinými dokumentaristy)¹¹. V srpnu Babiš ml. vydal prohlášení, že podle názorů zahraničního soudního znalce je zdravý a chce vypovídat na policii. V září téhož roku pak konfrontoval svého otce při zahájení předvolební kampaně ANO v Ústí nad Labem, video z této události natočil Vít Klusák a stalo se virálním. Po volbách se vrátil zpět do Ženevy. Následně Babiš ml. do českého veřejného prostoru vstupoval pouze občasné skrze sociální síť Twitter, kde zveřejňováním různých útržkovitých a místy vulgárních příspěvků vystupoval velmi zmateným způsobem.

V mediální kauze kolem Andreje Babiše ml. figuruje několik aktérů, kteří jeho přítomnost v Česku značně problematizují. Při posuzování tohoto případu a také při novinářských rozvahách o jeho reportování je třeba zvážit případný možný vliv těchto dalších lidí na jednání Babiše ml., a to zejména v období, které těsně předcházelo parlamentním volbám.

Jedním z nich je Hana Demeterová (vystupující pod pseudonymem Bohdan Švarc), se kterou se měl Babiš ml. seznámit skrze Twitter a která měla podle slov Babiše ml. ovlivnit jeho rozhodnutí vrátit se do Česka na podzim 2021¹².

¹⁰ <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3467208-zalobkyne-nenasla-pochybeni-v-pripadu-zavleceni-babise-mladsiho-na-krym-potvrdila>

¹¹ https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/andrej-babis-mladsi-hnuti-ano-usti-nad-labem-vit-klusak_2109021434_ako

¹² <https://denikn.cz/702360/babisovi-mladsimu-otevrela-oci-kontroverzni-zena-s-muzskym-pseudonymem-uz-jsem-ji-zablokoval-tvrdi/>

Dále je třeba zvážit aktivity šéfredaktora Forum24.cz Pavla Šafra, jenž s Babišem ml. plánoval vydat knihu rozhovorů (jejíž úryvky byly následně zveřejňovány v Týdeníku FORUM) – honorář za tuto knihu minimálně částečně sloužil Babišovi ml. k financování jeho dočasného pobytu v Česku¹³. Pavel Šafr se v aktivitách Babiše ml. v Česku angažoval nad rámec běžný z hlediska profesionálních standardů novinářské práce – udržovali spolu intenzivnější kontakt, než jaký je obvyklý mezi novinářem a jeho zdrojem, a Šafr aktivně podporoval jeho přítomnost v mediálním prostoru. Pavel Šafr s hlavní editorkou Forum24.cz Johanou Hovorkovou dokonce osobně navštívili Babiše ml. kvůli rozhovoru v Ženevě a v Curychu (v období než se na podzim 2021 vrátil do Česka)^{14, 15}.

Opomenout nelze také postavu dokumentaristy Víta Klusáka, jenž poprvé v kauze figuroval jako režisér zmíněného pořadu TV Seznam a následně s Babišem ml. jednal o možné spolupráci na tvorbě dokumentárního filmu. V Česku mu Klusák příležitostně dělal průvodce, věděl o jeho spojení s Hanou Demeterovou a byl do této komunikace zapojen a nakonec se s ním objevil na zahájení předvolební kampaně ANO v Ústí nad Labem, kde Babiš ml. svého otce veřejně konfrontoval.

Mediální kauzu kolem Babiše ml. není možné chápat jako běžný příklad investigativní žurnalistiky, která se snaží objasnit okolnosti bezpráví, jež se oběti mohlo stát. V případě Babiše ml. a novinářského reportování o něm je nutné zahrnout a zvážit vliv těchto lidí, kteří se v blízkosti Babiše mladšího pohybovali, a to buď na hraně zodpovědné žurnalistiky či v prostoru mimo její standardy. Proto by výchozí pozicí, ze které novináři o kauze informují, měl být fakt, že jde o komplexní událost s politickými i mediálními souvislostmi, podle tohoto východiska posuzovat celou kauzu jako velmi citlivou a věnovat zvýšenou pozornost dodržování novinářské profesionality.

¹³ <https://denikn.cz/701839/otec-ze-me-udelal-absolutni-nulu-vezeni-by-ho-vylecilo-nejdukladnejsi-rozhovor-s-andrejem-babisem-mladsim/>

¹⁴ <https://www.forum24.cz/video-chci-spravedlnost-uz-toho-mam-dost-andrej-babis-ml-varuje-pred-svym-otcem/>

¹⁵ <https://www.forum24.cz/na-veceri-s-andrejem-babisem-ml-prijemny-muz-jehoz-vypraveni-nebudi-dojem-blazna/>

2.4 Normativní východiska

Dříve než budeme analyzovat samotnou novinářskou práci redaktorů Forum24.cz a Týdeníku FORUM, je zapotřebí **stanovit normativní pozici**, ze které toto hodnocení bude prováděno. Toto zakotvení v oborové teorii a žurnalistické etice (obsažené mimo jiné také v kodexech novinářské práce) nám pomůže vidět celou záležitost v širších souvislostech a také lépe rozklíčovat, zda v tomto případě došlo k nějakému odklonu od standardů novinářské práce.

2.4.1 Měnící se pojetí objektivní žurnalistiky

Představa novináře jako pouhého zapisovatele a zprostředkovatele faktů, který – zcela oproštěn od jakýchkoliv postojů a interpretací – přináší informace o událostech, je v současné odborné oborové debatě v podstatě již překonána. Takzvané *tradiční pojetí objektivity* je naopak čím dál silnějším předmětem kritiky, protože je postaveno na mylné víře, že objektivita novináře vyžaduje naprostou nezávislost na jeho perspektivě¹⁶. Taková tradiční interpretace objektivity by tak ale byla v podstatě nedosažitelná, jelikož reportéři nikdy nemohou být neutrální pozorovatelé – už to, jaká témata si vybírají ke zpracování, jakým způsobem vybírají zdroje a jejich vyjádření, jak pracují s informacemi a jak jsou výsledné články editovány a doplněny o titulky a ilustrační fotografie, není a nemůže být zcela neutrální¹⁷. A tak je zejména s postupující tranzicí současné žurnalistiky směrem k více interpretativním formám novinářské práce relevance takto pojaté objektivity stále častěji zpochybňována. Z toho důvodu se v poslední době objevují **snahy o reformulaci principu objektivity** do podoby, která bude více realistická, a tím pádem bude novinářům moct lépe sloužit jako dosažitelná mravní a etická meta.

Jedním z možných alternativních přístupů je například pojetí objektivity mediálního etika a bývalého dlouholetého novináře a válečného reportéra Stephen J. A. Warda. Ten představuje takzvanou *pragmatickou objektivitu* (pragmatic objectivity), neboli *objektivně angažovanou žurnalistiku* (objectively engaged journalism), neboli *objektivitu s lidskou tváří* (objectivity with human face). Všechna tato pojmenování odkazují k Wardově přístupu **k takové objektivitě, která v novinářské práci neprioritizuje striktní odstup od tématu a oproštěnost autora od**

¹⁶ Stephen J. Ward, *Pragmatic news objectivity: Objectivity with a human face*. Discussion paper D-37, Joan Shorenstein Center on the Press, Politics and Public Policy, John F. Kennedy School of Government, Harvard University, May 1999. On-line: https://shorensteincenter.org/wp-content/uploads/2012/03/d37_ward.pdf

¹⁷ *Ibid.*

jakéhokoliv postoje. Naopak – pragmatická objektivita vychází z premisy, že naprosto všechno, co víme a známe, je určitý typ interpretace některých aspektů našeho světa.

2.4.2 Advokátská žurnalistika

Z tohoto posunu od klasické novinářské práce vycházejí nové typy žurnalistiky, které zejména v zahraničí již nejsou zcela ojedinělé – v kontextu popisované kauzy je to zejména **tzv. advokátská žurnalistika** (advocacy journalism).

Tento termín popisuje novinářskou práci, ve které reportér (novinář) záměrně přijme neobjektivní (straníci) pohled na danou kauzu či událost, většinou ze společenských či politických důvodů¹⁸. Pozornost získala advokátská žurnalistika zejména ve Spojených státech v druhé polovině dvacátého století, později ovlivnila také některá média v západní Evropě. Je důležité rozlišovat, že ačkoliv pojem „advokátská“ může být někdy používán v kontextu tzv. stranické žurnalistiky (médiu otevřeně spojené s konkrétní politickou stranou), zde máme na mysli novinářskou práci *straníci*, nikoliv *stranickou*.

Na tomto místě se opět nabízí otázka, zda novinář či celé médium, které si osvojí stranící přístup advokátské žurnalistiky, mohou produkovat důvěryhodné texty. Odpověď vyplývá z úvodu této normativní podkapitoly, která vysvětluje, proč ani produkty tzv. tradičně objektivní žurnalistiky nemohou být apriori přijímány jako zcela nezájaté. Naopak, advokátský přístup k tématu může přinášet přesnější informace a přesvědčivější analýzu¹⁹. Všichni reportéři používají nějaké rámování, aby pochopili svět a informovali o něm. Část novinářů (a médií) tyto postoje a úsudky, které vznik textů provázely, otevřeně přiznává – ti jsou označeni za advokátská média. Druhá část zastávající konvenčnější přístup tzv. tradiční objektivity v žurnalistice je v kontrastu s tím vnímána jako neutrální, jelikož své názorové pozice oficiálně nepřiznává²⁰. Tedy oba tyto přístupy jsou neutrální v tom, že nejsou řízeny politickou stranou nebo hnutím, ale ani jeden z nich nemůže být skutečně neutrální ve svém náhledu na svět²¹.

Klíčové je zmínit, že advokátská žurnalistika má svá pravidla a standardy, kterých je zapotřebí se přidržet, pokud chce médium zastávat profesionální přístup – být advokátským novinářem totiž

¹⁸ Robert Jensen, Advocacy journalism. In: *The International Encyclopedia of Communication*, Wiley Online Library, 2008. On-line: <https://doi.org/10.1002/9781405186407.wbieca029>

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ Ke zvážení předkládáme také myšlenku, že ačkoliv se tzv. neutrální médium nepřiznává k určitému světonázoru, přesto vlastně nezáměrně jistou názorovou pozici zastává – svým „neutrálním“ editoriálním postojem totiž podporuje majoritní hodnoty, status quo ve společnosti.

²¹ *Ibid.*

neznamená být aktivistou. Naopak – takový novinář musí uplatňovat stejné novinářské postupy, jako jeho kolegové²². Zejména je nutné **nezkreslovat ani nezamlčovat fakta a nepředkládat polopravdy** – takové jednání ničí důvěryhodnost samotného novináře a také věci, o které píše. Informace **nelze vytrhávat z kontextu**, fakta a citace musí být **ověřeny z vícero zdrojů**.²³ Dobrý advokátský novinář musí hrát roli tzv. ďáblova advokáta – je nutné argumentovat a hledat protinázory ke svému vlastnímu přesvědčení a náhledu na věc (například pokud jde o rozhovor, je nutné klást těžké otázky i zdrojům, které novinář obdivuje a jejichž věc obhajuje, ačkoliv jej mohou ukázat ve špatném světle nebo ho přímo znemožnit). Stále je zapotřebí myslet na to, že advokátská žurnalistika neznamená automatickou podporu a propagaci dané věci v očích veřejnosti (hraničící s PR).²⁴

Pokud bychom měli krátce shrnout, co bylo výše objasněno, nejdůležitější je skutečnost, že ani snahy o reformulaci pojetí objektivitu, ani otevřené zastávání advokátského přístupu médiem či novinářem **nezpochybňuje dodržování základních novinářských norem**. Všechny interpretace, které nová pojetí objektivitu dovolují, totiž **musí stát na solidních základech ověřených faktů**. Jak vysvětluje zmíněný Stephen J. Ward, novináři mohou v opodstatněných případech stranit ve svých cílech a záměrech, ale metody, jakými těchto cílů dosahují, musejí být striktně nestranné²⁵. Nekompromisní důraz na faktičnost novinářské práce zdůrazňují také všechny nejznámější novinářské kodexy (české, zahraniční i mezinárodní).

2.4.3 Názorová žurnalistika

Předmětem této kazuistiky bude naprostá většina textů, které spadají do kategorie názorové žurnalistiky, a to především komentáře. Proto považujeme za vhodné krátce okomentovat její specifika. Mohlo by se totiž zdát, že zatímco u zpravodajství považujeme za samozřejmé a zásadní, aby přinášené zprávy byly podložené pravdivými fakty, u názorové žurnalistiky jako by tyto standardy nebyly tak zásadní. Kodexy a standardy novinářské práce ovšem říkají pravý opak. Ačkoliv komentátor z podstaty věci nemůže a nemá naplňovat zásadu nestrannosti (to, že se k některému z pohledů na danou problematiku přikloní, je od něj přímo očekáváno), přesto **musí stavět na argumentech, jež vycházejí z pravdivých a ověřených informací**. Kodex Syndikátu novinářů ČR explicitně uvádí, že

²² Sue Careless, Advocacy journalism. *The Interim*, 2000. On-line: <http://theinterim.com/issues/society-culture/advocacy-journalism/>

²³ *Ibid.*

²⁴ *Ibid.*

²⁵ Stephen J. Ward, *Ethical journalism in a populist age: the democratically engaged journalist*. Rowman & Littlefield 2018.

„novinář je povinen neodchylovat se věcně od pravdy ani v komentáři z důvodu zaujatosti“²⁶. Rovněž Rezoluce č.1003 Parlamentního shromáždění Rady Evropy jasně říká, že „názory ve formě komentářů [...] by se neměly pokoušet popírat nebo skrývat realitu faktů nebo údajů“²⁷.

Navzdory praxi často pozorované v českých médiích tedy nelze akceptovat, že jakýkoliv materiál umístěný v názorové rubrice je tím pádem vyvázan z povinnosti být ukotven ve faktičnosti a stát na pravdivých základech. Jak již bylo zmíněno, komentář surové informace samozřejmě interpretuje, což je žádoucí, ovšem původní fakt musí být ověřený stejně, jako je tomu u zpravodajství. Klíčová je zde také **důsledná transparentnost ve vztahu ke čtenářům** – ti si musí být vědomi, že čtou text z názorové rubriky. Funguje zde totiž **oboustranná nepsaná dohoda mezi autorem a čtenářem** – čtenář vkládá důvěru v autora komentáře a jeho prezentované názory, ale na oplátku předpokládá, že novinářovy názorové pozice vycházejí z pravdivých skutečností a že komentátor záměrně nic nezamlčuje ani neopomíjí.

Doba sociálních sítí umožnila každému člověku zveřejňovat své názory a šířit je mezi veřejnost. Zůstává tedy otázkou, jaká je v tomto kontextu pozice a zejména budoucnost profesionální názorové žurnalistiky. Proč by ji měli čtenáři potřebovat a názorové texty konzumovat? Domníváme se, že je to právě důsledná a poctivá argumentace, která má sílu odlišit novinářskou komentátorskou práci od nejrůznějších statusů a výkřiků na sociálních sítích. Názorové texty, které události či informace zasazují do kontextu, a díky tomu nabízejí čtenáři zajímavou a objevnou perspektivu, mohou být ideální cestou pro práci novinářů-komentátorů. Kromě toho jejich poctivost v argumentaci může pozitivně ovlivňovat schopnost společnosti vést racionální a věcné debaty v běžných životech.

²⁶ <https://www.syndikat-novinaru.cz/o-nas/etika/eticky-kodex/>

²⁷ <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16414>

2.5 Kauza Andreje Babiše ml. v novinářské práci Forum24.cz a Týdeníku FORUM

Obsahová analýza ukázala, že v souboru analyzovaných příspěvků se v případě Forum24.cz a Týdeníku FORUM výrazně objevují takové texty, které v analýze shrnujeme do clusterů **ovlivňující příspěvky** a **zavádějící příspěvky**. Obě kategorie obsahují texty, které analýza identifikovala jako **výrazněji persvazivní** (přesvědčující), než by odpovídalo danému žánru (v clusteru zavádějících příspěvků přesahovaly míru přijatelné persvaze dokonce všechny texty).

Podle výsledků obsahové analýzy i podle zkoumání jednotlivých textů a jejich vyznění lze usoudit, že Forum24 a Týdeník FORUM v kauze Babiše ml. **poměrně otevřeně zastávali stranící roli**. Takový postoj by bylo možné interpretovat jako **příklad advokátské žurnalistiky** – novináři (a zejména komentátoři) obou redakcí ve svých textech nezastírali své přesvědčení, že na Andreji Babišovi ml. bylo spácháno bezpráví, a proto se jej rozhodli ve veřejném prostoru a v prostoru Forum24.cz a Týdeníku FORUM hájit. Z jejich příspěvků je patrné, že se vědomě rozhodli pro prosazování určité agendy a sledování cíle – přesvědčit veřejnost o tom, že se Babišovi ml. stalo bezpráví, které na něm spáchal jeho otec.

V souvislosti s výše uvedenou teorií aktualizovaného pojetí novinářské objektivity a advokátské žurnalistiky **takovýto angažovaný přístup sám o sobě v podstatě problematický není**. Jestliže médium transparentně a otevřeně zastává nějakou názorovou či ideologickou pozici a jeho čtenáři jsou s touto skutečností obeznámení (právě tento postoj může být i jedním z důvodů, proč jeho obsah konzumují), potom je taková profilace svobodnou volbou daného média²⁸.

K porušení profesních standardů dochází tehdy, pokud **médium tuto angažovanou (advokátskou) pozici nestaví na kvalitní žurnalistické práci s fakty**. Analýza v clusterech ovlivňujících a zavádějících příspěvků (do kterých spadají texty Forum24.cz a Týdeníku FORUM) ukázala na velmi slabou úroveň faktičnosti analyzovaných textů – v clusteru *zavádějící* je míra pochybení dokonce taková, že čtenář může být vystaven reduktivnímu zobrazení reality. Se špatnou úrovní faktičnosti souvisí také silná spekulativnost příspěvků, výrazná emocionálnost textů a jejich nedostatečná komplexnost. Zmíněná silně přesvědčovací strategie je tedy v textech založena spíše na silných emocích než na argumentaci a přesvědčivých tvrzeních.

²⁸ Pro upřesnění připomeňme, že na tomto místě mluvíme samozřejmě o médiích komerční (soukromých), nikoliv o médiích veřejné služby, které takové rozhodnutí z podstaty, vycházející ze způsobu jejich financování a závazkům obsaženým v etickém kodexu, učinit nemohou.

To všechno jsou zásadní pochybení, která není možné opomíjet, ať už je názorová pozice médií jakákoliv. Angažovanost v tématu, ani advokátský postoj obou médií ke kauze Andreje Babiše ml. neopravňuje Forum24.cz a Týdeník FORUM k odchylování se od základních etických pilířů žurnalistiky.

Odchylování se od faktičnosti se objevovalo zejména v komentářích (které tvoří většinu obsahu ve sledovaném období). Forum24.cz a Týdeník FORUM v nich **opakovaně staví argumentaci na informacích, které nebyly prokázány jako pravdivé, případně byly přímo označeny za nepravdivé či nedůvěryhodné.** Konkrétně se tato pochybení týkají tvrzení, že Babiš ml. byl Petrem Protopopovem zavlčen na Krym, toto tvrzení autoři textů zakládají pouze na výpovědi samotného Babiše ml., jehož výpovědi jsou obecně médiem automaticky považované za pravdivé a faktické. Ovšem autoři nikterak neberou v potaz, ani v textech nezmiňují, že policie a soud toto podezření ze spáchání trestného činu či přestupku dvakrát vyšetřovali a došli k závěru, že žádný takový čin spáchán nebyl, následně kauzu dvakrát odložili. Takový přístup je nepoctivý zejména ke čtenářům, kteří v médiu apriori vkládají důvěru, že informace, jež jsou jim v textech a komentářích překládány, novináři dostatečně ověřili.

Ukázku argumentace postavené na neprokázané informaci lze ilustrovat například komentářem Johany Hovorkové „Proč musíme mluvit o tom, jak se Babiš zachoval ke svému synovi“ ze 7. července 2021:

„Jistěže nejsou veřejnou záležitostí běžné rodinné spory. Jenže Andrej Babiš je premiér, navíc trestně stíhaný v kauze, která se zavlčením jeho syna na Krym přímo souvisí. A když se na to podíváme z hlediska naší zahraniční politiky, Česká republika deklaruje své spojenectví s okupovanou Ukrajinou. Jak je tedy možné, že předseda vlády souhlasí s cestami svého syna na Krym a dokonce je financuje?“²⁹

Autorka zde píše o zavlčení Babiše ml. na Krym způsobem, který na čtenáře působí tak, že zavlčení bylo prokázáno, což není pravdivé (viz dvojí odložení vyšetřování policií a potvrzení tohoto rozhodnutí státním zastupitelstvím).

Dalším příkladem může být komentář šéfredaktora Pavla Šafra, ve kterém se objevuje mnoho spekulativních úvah, jež nejsou nijak podloženy fakty (kromě skutečnosti, že Petr Protopopov byl skutečně souzen za krádeže kol):

²⁹ <https://www.forum24.cz/proc-musime-mluvit-o-tom-jak-se-babis-zachoval-ke-svemu-synovi/>

„Člověk se asi neplete, když ho napadne, že svému synovi tu paranoidní schizofrenii diagnostikovali premiér s doktorkou Protopopovou společně a pak ho svěřili manželovi paní doktorky, kterého vede Policie ČR ve svých záznamech jako zloděje aut a kol, aby s ním odjel na Krym.“³⁰

Nebo podobný případ z textu „Špatný den Andreje Babiše a co to znamená, když člověk jako on řekne, že se o někoho bojí“:

„Pán, který svého syna nechal unést po tom, co mu z neznámých důvodů podávali vysoké dávky léků, které nepotřeboval. Po tom, co se na něj zřejmě snažil hodit možný dotační podvod. Teď se o něj bojí. Co o panu premiérovi vypovídá více než včerejší setkání se synem? Nic.“³¹

Příkladem textu postaveného na spekulacích a nepodložených skutečnostech je komentář Pavla Šafra „Protopopová uklidila Babišova syna. Babiš teď uklidil Protopopovou“, kde autor například píše:

„Doktorka Protopopová se smutně proslavila evidentně cinknutým zdravotním posudkem na Andreje Babiše mladšího, a pomohla ho tak uklidit před výpovědí na policii. Nyní je to právě doktorka Protopopová, kdo byl uklizen před zraky veřejnosti. Musela opustit skvělou pozici tajemnice vládní rady pro duševní zdraví. Vysvětlení je prosté. Budou volby a skandál se zavlečením Andreje Babiše ml. na psychiatrii a pak na Krym nebezpečně narůstá.“³²

Jako komentář, který argumentaci staví na dojmech, nepodložených faktech a spekulacích, můžeme označit také text Pavla Šafra z 5. srpna 2021 s titulkem „Spor o Andreje Babiše ml. je tím nejlepším testem infekce babisismu“³³. Autor používá silnou persvazi, kterou opírá o manipulativní

³⁰ <https://www.forum24.cz/skandalni-pomery-premier-sveril-syna-do-rukou-kriminalnika-a-nechal-ho-odvezt-na-krym-aby-znemoznil-jeho-vyslech/>

³¹ <https://www.forum24.cz/spatny-den-andreje-babise-a-co-znamena-kdyz-clovek-jako-on-rekne-ze-o-nekoho-boji/>

³² <https://www.forum24.cz/protopopova-uklidila-babisova-syna-babis-ted-uklidil-protopopovou/>

³³ <https://www.forum24.cz/spor-o-andreje-babise-ml-je-tim-nejlepsim-testem-infekce-babisismu/>

tvrzení, která se zakládají na jeho osobní intepretaci daných událostí, nikoliv na novinářsky ověřených faktech.

Další příklad tvrzení postaveného na spekulaci v komentáři Pavla Šafra „Pane premiére, proč jste poslal syna na Krym, když máte vily ve Francii?“ ze 7. října 2021:

„Existuje jenom jedno vysvětlení této neskutečně obskurní akce. Předseda vlády České republiky potřeboval po oznámení svého trestního stíhání rychle odklidit svého syna z dosahu české policie. Do Francie ho poslat nechtěl, protože v rámci Evropské unie by nebylo těžké Andreje Babiše juniora vyslechnout. Z hlediska pachatelů trestné činnosti je právě Krym bezvadná destinace, protože tam žádná policie z EU nedosáhne.“³⁴

³⁴ <https://www.forum24.cz/pane-premiere-proc-jste-poslal-syna-na-krym-kdyz-mate-vily-ve-francii/>

2.6 Riziko mediokracie

Forum24.cz a Týdeník FORUM v textech také opakovaně naznačují (explicitně či vyzněním textu), že v případě Babiše ml. mohlo dojít ke zneužití či přímo ovlivnění justice (a práce policie) ve prospěch Andreje Babiše. Tuto pozici potvrzují mimo jiné tím, že nerespektují rozhodnutí policie o odložení kauzy údajného zavlčení Babiše ml. na Krym.

Příkladem takového zpochybnění důvěryhodnosti orgánů veřejné moci může být spekulace z již citovaného komentáře Johany Hovorkové:

„Pak je tu rovina možného zneužití psychiatrie. Z historie známe celou řadu případů, kdy byli nepohodlní lidé označováni za blázny jen proto, aby jejich slova nebral nikdo vážně. Doktorka Dita Protopopová, která se postarala o to, že Babiš junior nemohl vypovídat na policii, sedí v Radě vlády pro duševní zdraví a připravuje pro nás reformu psychiatrie. Je docela dobře možné, že jako kandidátka hnutí ANO a nepochybně věrná služebnice našeho premiéra, vidí v reformě například zajímavé možnosti, jak umlčovat kritiky současných poměrů.“³⁵

Nebo z titulního článku tištěného Týdeníku FORUM rovněž od Johany Hovorkové:

„Přesto tu stále vládne nepříjemné ticho. Práva Andreje Babiše mladšího byla bezpochyby poškozena a vzhledem k tomu, že jde o syna premiéra, který jej se zlodějem aut poslal na okupované území, jedná se o mezinárodní skandál. A podle toho je potřeba k tomu přistupovat. Jinak dovolíme, aby se podobná věc příště stala komukoli dalšímu, kdo bude někomu vysoce postavenému, například premiérovi, překážet v jeho záměrech.“³⁶

Takové jednání jakéhokoliv média ovšem komentuje i rezoluce Parlamentního shromáždění Rady Evropy z roku 1993, která varuje před „transformací médií a žurnalistiky na orgány veřejné moci“³⁷. Vytváření takzvané mediokracie je nelegitimní a média by se měla takovým sklonům vyhýbat, protože na rozdíl od jiných orgánů veřejné správy nepodléhají demokratické kontrole. Rezoluce přímo uvádí: „Proto by žurnalistika neměla pozměňovat pravdivé, nestranné informace,

³⁵ <https://www.forum24.cz/proc-musime-mluvit-o-tom-jak-se-babis-zachoval-ke-svemu-synovi/>

³⁶ Johana Hovorková, „Skandál, jaký jsme dosud nezažili“. Týdeník FORUM. 2.9.2021

³⁷ <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16414>

nebo čestné názory, nebo je využívat pro účely médií, ve snaze vytvořit nebo utvářet veřejné mínění, vzhledem k tomu, že její legitimita závisí na účinném dodržování základního práva občanů na informace, jako součást respektování demokratických hodnot.“³⁸

Žurnalistika ve své roli „hlídacího psa demokracie“ (*watchdog, burglar alarm*) má být v parlamentním politickém uspořádání bezesporu tím článkem, který kontroluje jednání orgánů moci a upozorňuje na případná pochybení. V této konkrétní kauze ovšem nebylo podezření ze strany Forum24.cz a Týdeníku FORUM postaveno na dostatečně silných důkazech o případném pochybení ze strany policie, které by takové jednání a postoj média ospravedlňovalo.

Posledním tématem je přístup některých konkrétních aktérů k osobě Andreje Babiše ml. a jejich osobní angažmá v celé kauze, které se následně odrazilo i v novinářském přístupu k tématu. Kodex Syndikátu novinářů ČR zmiňuje v jednom ze svých bodů **požadavek na vysokou profesionalitu v žurnalistice**. Uvádí, že: „povahou novinářské profese je odpovědnost k veřejnosti. Proto je základním předpokladem pro tuto činnost vysoká profesionalita. Z tohoto hlediska je novinář povinen vyloučit všechny činnosti, které by jej mohly kompromitovat nebo vést ke konfliktu zájmů“³⁹.

Jak již bylo vysvětleno v úvodu této kazuistiky, k případu Andreje Babiše ml. je z pohledu novinářské práce třeba přistoupit jako ke komplexní události s politickými i mediálními souvislostmi, ve které vystupují i vedlejší aktéři, jež mohli skutečnost ovlivnit. Na místě je tedy **zvýšená opatrnost a citlivost vůči celému tématu**, mimo jiné vzhledem k tomu, že postavu Babiše ml. a novinářský přístup k jeho osobě by bylo možné zahrnout do kategorie práce se zranitelnými zdroji (vzhledem k jeho pozici svědka v politicky exponované kauze Čapí hnízdo a také ke skutečnosti, že jeho otec v době vzniku analyzovaných článků byl českým premiérem). Legitimitu reportování o tématu bylo také vhodné podpořit maximální transparentností, aby se zabránilo vzniku jakýchkoliv pochybností nebo podezření o zaujatosti média.

V přístupu některých redaktorů z analyzovaných médií lze vytknout právě tuto netransparentnost a nedostatečnou profesionalitu ve vystupování směrem k Babišovi ml. jakožto k novinářskému zdroji. Například šéfredaktor Pavel Šafr s Babišem ml. připravoval paralelně s vydávanými texty i vydání knihy rozhovorů, za něž Babišovi ml. předem vyplatil honorář – nechceme soudit, zda v obecnosti takové rozhodnutí je proviněním proti standardům novinářské práce, ovšem v tomto konkrétním případě bylo podle našeho soudu na místě nezavdávat příčinu pochybnostem o korektnosti jejich vzájemného vztahu. Pokud Forum24.cz a Týdeník FORUM ve svém advokátském

³⁸ *Ibid.*

³⁹ <https://www.syndikat-novinaru.cz/o-nas/etika/eticky-kodex/>

přístupu opravdu usilovali o objasnění celého případu a o nalezení spravedlnosti pro Babiše ml., bylo důležité, aby ve svém jednání byli pro veřejnost maximálně důvěryhodní. Domníváme se, že právě vyplacením honoráře za spolupráci, osobními návštěvami redaktorů ve Švýcarsku (ze kterých je patrný osobnější vztah k respondentovi), nebo jejich účasti na oslavě narozenin Babiše ml. (spolu s politikem Pavlem Novotným a dokumentaristou Vítem Klusákem) byla tato důvěryhodnost výrazně ohrožena.

2.7 Závěr

Prožíváme dobu, kdy internet a jeho rozvoj přinesl lidem téměř nekonečný proud informací, které se k nim dostávají. Tato společnost čím dál silněji potřebuje, aby novináři fungovali nejen jako pouhý nástroj reprodukce faktů a vyjádření autorit (politiků, expertů atd.), jako tomu bylo doposud v rámci tradičního pojetí objektivit. Pokud má žurnalistika v tomto měnícím se světě obstát a udržet si své výsadní postavení ve společnosti, musí čím dál více zaujímat interpretativní roli a pomáhat lidem zorientovat se ve světě prosyceném surovými informacemi bez kontextu. Tuto myšlenku ve svých základech reflektují jak v kazuistice zmíněná aktualizovaná pojetí novinářské objektivit, tak i přístup tzv. advokátské žurnalistiky.

Forum24.cz i Týdeník FORUM v referování o kauze Andreje Babiše ml. **zaujalo právě tento advokátský postoj, což je ve své podstatě naprosto legitimní krok** a jako takový rozhodně není a nemůže být předmětem kritiky.

Co se ovšem (na základě obsahové analýzy a následné kazuistiky) ukázalo jako **neobhajitelné, je nenaplnění pravidel a standardů, které advokátská žurnalistika předpokládá a vyžaduje** – potom již totiž nejde mluvit o profesionální advokátské žurnalistice, ale o vytváření PR dané kauze. V tomto konkrétním případě Babiše ml. šlo zejména o **nekorektní nakládání s fakty** (prezentování neověřených informací jako faktů, neověřování informací z více zdrojů). Argumentace názorových textů (zejména komentářů) se více **opírala o spekulace a nepodložené informace než o ověřená fakta**. Vzhledem k citlivosti a komplikovanosti celé kauzy bylo žádoucí, aby novináři k tématu **přistoupili se zvýšenou citlivostí a také obezřetností vůči jednotlivým aktérům** (v kauze se mísilo velké množství zájmů a motivací) – toto ovšem rovněž nebylo analyzovanými médii zcela zohledněno – konání některých redaktorů minimálně zavdávalo podněty ke zpochybnění jejich důvěryhodnosti a profesionality jejich vztahu novinář-zdroj.

3 Kazuistika: Pandora Papers v novinářské práci Investigace.cz

3.1 Executive summary

- Zveřejnit informace o offshorové transakci Andreje Babiše **bylo ve veřejném zájmu**, a to i vzhledem k tomu, že se tak stalo před volbami – volič se totiž rozhoduje pro politickou reprezentaci i podle morálního a charakterového profilu kandidátů a má právo znát případná pochybení či snahu o utajování nějakého pochybného jednání svého kandidáta z minulosti.
- Na investigativní žurnalistiku nelze klást kritéria objektivní žurnalistiky, protože je ze své podstaty angažovaná a interpretativní; nicméně Investigace.cz ve svých textech projevovala persvazi v minimální míře či vůbec, omezovala se pouze na samotnou kauzu transakce a její podstatné souvislosti a nepoužívala – jak by se v předvolební kampani dalo očekávat – kauzu jako synekdochu pars pro toto, která by sloužila k očerňování Andreje Babiše. **Nešlo tedy o defamační kampaň.**
- Publikované texty a materiály byly výborně ozdrojované, vysoce komplexní a faktické, novináři se spoléhali na hodnocení expertů a nepouštěli se do neodůvodněných spekulací, poskytovali čtenářům informace v míře více než dostatečné pro to, aby mohl sám posoudit podstatu a význam kauzy. **Z hlediska faktičnosti a komplexnosti podala Investigace.cz nadstandardní výkon převyšující zvyklosti domácí investigativní žurnalistiky.**
- **Texty nebyly ani senzační, ani emocionální**, novináři dodržovali **vysokou míru informativnosti**.
- Novináři **usilovali o naplnění kritérií vyváženosti**, a to opakovaně, ale ze strany Andreje Babiše nebylo z jeho vůle poskytnuto dostatečné vyjádření.
- Vzhledem k tomu, že analýza uniklých dokumentů se uskutečnila v prostředí mezinárodního konsorcia sdružujícího zavedená média s těmi menšími či novějšími, je tato kauza dokladem **produktivního přenášení vysokých novinářských standardů z mezinárodního prostředí k nám**, a obohacuje tak potenciálně novinářské prostředí v Česku jako celek.

3.2 Shrnutí případu

Pandora Papers je název souboru dokumentů, resp. novinářských textů z žánru investigativní žurnalistiky, které tyto dokumenty doprovázejí a jež byly zveřejněny v říjnu roku 2021 Mezinárodním konsorciem investigativních novinářů (ICIJ), mezinárodní novinářskou sítí založenou v roce 1997 ve Washingtonu. Jde o další z řady odhalení daňových úniků, jemuž předcházely tzv. Panama Papers (2015) a Paradise Papers (2017) – ve všech těchto únicích se objevily i dokumenty související s Českem. Výrazně společností rezonovaly Panama Papers, na jejichž seznamu figuroval např. Petr Kellner, Daniel Křetínský nebo Petr Speychal, jenž byl v této souvislosti se svými společníky vyslýchán. Mezinárodní konsorcium spolupracuje s médii po celém světě, např.: Guardian (GB), Ha'arec (IL), Süddeutsche Zeitung (GE), The Washington Post (USA). V Česku je partnerským médiem Investigace.cz (resp. České centrum pro investigativní žurnalistiku; zároveň je členem mezinárodní sítě Organized Crime and Corruption Reporting Project).

V rámci českého zveřejnění Pandora Papers byl v první fázi uveřejněn materiál o Andreji Babišovi, který měl v roce 2009 přesunout bez zdanění peníze na nákup nemovitostí ve Francii. Zveřejnění bylo koordinováno v rámci celé mezinárodní sítě a tento případ masivně reflektovala i zahraniční média, v Česku kauzu iniciovala Investigace.cz (některé články přebíral Deník N). Novináři byli od počátku kritizováni (nejen Andrejem Babišem) za to, že má jít o účelové vynášení informací, které nepovede k dalším odhalením u jiných osob.

3.3 Normativní východiska

3.3.1 Investigativní žurnalistika jako naplnění novinářské role ve společnosti

Investigativní žurnalistika naplňuje jednu z klíčových rolí médií, kterou můžeme nazvat *monitorovací* a rozumíme jí jednak „organizované prověřování reálného světa lidí, podmínek a událostí a potenciálně relevantních zdrojů informací“, jednak i hodnocení a interpretaci, „které se řídí kritérii relevance, významu a vládnoucími normativními rámci pro veřejnou sféru“ – tím se liší výkon žurnalistiky od automatizovaných systémů, jako jsou např. internetové algoritmy. Třetí komponentou monitorovací role médií je ostražitost a kontrola.⁴⁰

Naplňuje se tak jedna z hlavních funkcí médií v moderní společnosti, již vymezuje sociologická teorie jako *dohlžení nad životním prostředím*.⁴¹ Tato funkce produkuje sociálně pozitivní i negativní účinky, přičemž mezi ty první patří především *varování* před nebezpečími a produkce *instrumentálních* dat, která jsou pro občany nezbytná, aby se dokázali rozhodovat při každodenním jednání. K těmto účinkům lze připojit i další, jako např. *etizaci*, čili vymáhání sociálních norem – masová komunikace představuje formu veřejné kontroly a má moc posilovat sociální kontrolu nad jednáním individuů tím, že je zveřejňuje a podrobují veřejné pozornosti. Mezi negativní účinky patří potenciální *ohrožení* struktury společnosti (tlak na změnu) nebo vyvolání *paniky*; nutno podotknout, že tlak na změnu lze chápat i v pozitivním slova smyslu. Výkon monitorovací funkce nicméně může v lidech posilovat *úzkosti* a může vést i k *privatizaci*, kdy se člověk přehlcený informacemi uzavírá do svého osobního života, aby obnovil pocit kontroly nad svým životem. Opačným, ale stejně negativním jevem, který tato funkce může produkovat, je *apatie*, tedy iluze, že dostatek informací o světě okolo sám o sobě stačí a již není třeba občanská aktivita.⁴²

Hlavní proud žurnalistiky pojímá tuto monitorovací roli ve smyslu *neutrálního pozorovatele*, i když hodnota objektivitě se spojuje i s *interpretací a investigací* zvláště tam, kde může vláda či obchod narušit veřejný zájem.⁴³ Tato podoba monitoringu je většinou chápána jako „watchdog“ role médií (tedy role hlídacího psa) nebo „burglar alarm“ (role poplašného zařízení) a bývá chápána jako povinnost médií i v minimálním pojetí demokracie, kdy úkolem médií není přímo vstupovat do

⁴⁰ Clifford G. Christians et al., *Normative Theories of Media: Journalism in Democratic Societies*. Urbana – Chicago: University of Illinois Press, 2009, s. 140

⁴¹ Charles W. Wright, *Mass Communication: A Sociological Perspective*. New York: Random House, 1965, s. 18.

⁴² *Ibid.*, 18–20.

⁴³ C. G. Christians et al., *Normative Theories of Media...*, s. 142.

politiky, ale pouze hlídat dodržování procedurálních standardů.⁴⁴ Lze tedy konstatovat, že monitoring je nutně *selektivní* a média v jeho rámci mohou zaujímat kritické postoje, anebo se stavět přímo jako protivník – vše v zájmu ochrany veřejnosti.⁴⁵ Jak upozorňuje Matthew Kieran, představa, že novináři mají pouze přinášet „neutrální fakta“ může vést ke *kvietismu*, který posiluje mocné ve společnosti – média mají za úkol *hlídat mocné*.⁴⁶

V rámci monitorování tak novináři vykonávají činnosti pasivní (přenášet informace, uveřejňovat je, pozorovat prostředí) i aktivní (selekce, varování veřejnosti, signalizace odchylek); součástí této role je i angažovanost (aktivní vyhledávání a odhalování překročení norem).⁴⁷ V tomto smyslu je zcela přirozenou součástí novinářské práce *investigativní reportování*, které „vyžaduje identifikaci nějakého problému a aktivní vyhledávání důkazů spíše, než pouhý sběr a rozšiřování toho, co je již dostupné.“⁴⁸

Investigativní žurnalistika je tedy nutně v rozporu s představou objektivní žurnalistiky již od svých počátků a nemůže nikdy dostát pozitivistické zásadě striktního oddělení názorů a faktů, jak se etablovala (mimochodem právě i v reakci na nástup investigativní žurnalistiky – tzv. *muckrakers*) na počátku 20. století.⁴⁹ Investigativní žurnalistika ale s objektivistickým přístupem sdílí imperativ *čtít fakta*, a to systematicky a metodicky – jde o „rozpravu o faktech“ založenou na detailech, trpělivosti a vyváženosti. Investigativní žurnalistika byla založena na hodnotách faktučnosti, ale odmítla letoru neutrality – „fakta potřebují interpretaci a závěry.“⁵⁰

3.3.2 Investigace a veřejný zájem

V investigativní žurnalistice je tedy přijatelné narušovat některá pravidla a principy, které jsou striktně dodržovány v žurnalistice objektivní; především tento druh žurnalistiky může být více subjektivní či moralizující, je přímou výzvou mocenským aktérům, od nichž požaduje adekvátní reakci.

⁴⁴ Jesper Strömbäck, In Search of Standard: Four Models of Democracy and their Normative Implications for Journalism. *Journalism Studies*, 6(3), 2005, s. 341

⁴⁵ C. G. Christians et al., *Normative Theories of Media...*, s. 142.

⁴⁶ Matthew Kieran, *Media Ethics: A Philosophical Approach*. Westport: Praeger, 1999, s. 34

⁴⁷ C. G. Christians et al., *Normative Theories of Media...*, s. 146.

⁴⁸ *Ibid.*, s. 142.

⁴⁹ Stephen J. A. Ward, *The Invention of Journalism Ethics: The Path to Objectivity and Beyond*. Montreal & Kingston: McGill-Queen's University Press, 2004, s. 215–217.

⁵⁰ *Ibid.*, s. 233.

Investigativní žurnalistiku nelze směřovat se senzacionalistickým honem na čarodějnice, ale je nutné uznat, že hranice mezi oběma druhy novinářiny je tenká a bývá často překračována.⁵¹

Klíčovým rozlišovacím znakem je mimo zmíněné *faktičnosti* prokazatelný *veřejný zájem*. Vymežit tento pojem je však nesnadné podobně jako pojem objektivity; často bývá chápán spíše intuitivně. Lze však vyloučit ty definice veřejného zájmu, které spoléhají na *veřejné mínění* (čili vyjadřují, „co lidi chtějí“, v akumulativním statistickém smyslu) a na *absolutní hodnotový závazek* (např. nějakou univerzální hodnotu). Důvody pro odmítnutí těchto pojetí jsou především tyto: první přístup většinou nezohledňuje práva menšin, je často nerelevantní a má tendenci prosazovat krátkodobá řešení před těmi dlouhodobými („populismus“), druhý přístup zase nebere ohled na přání společnosti, je autoritářský a paternalistický a spoléhá na iluzorní představu, že ve společnosti existuje robustní shoda na univerzálních hodnotách. Proto se jeví jako nejlepší možný přístup k definici veřejného zájmu takový, který se snaží hledat pragmatický, *sdílený* zájem všech členů společnosti, který podporuje veřejné blaho – a který chápe různá tvrzení o veřejném zájmu jako vzájemně soutěžící normativní nároky, které lze v rámci daného politického systému validovat. Jakákoliv definice veřejného zájmu tedy vyžaduje vymezení politického systému, v jehož rámci ho hledáme.⁵² Tato analýza je konformní k ústavnímu pořádku České republiky čili považuje za takový politický systém *liberální demokracii*.

3.3.3 Zásady investigativní žurnalistiky

Na základě těchto východisek lze definovat pracovní kritéria investigativní žurnalistiky, která budeme sledovat v rámci naší případové studie:

1. Investigativní žurnalistika je *faktické* a *komplexní* reportování o nějakých ohroženích pro život v liberální demokracii
2. Jejím objektem jsou především mocnější aktéři z politiky a byznysu
3. Nemusí naplňovat kritéria *objektivity* a je nutně *selektivní* a *hodnotící*, nesmí ale být *senzacionalistická* a opustit imperativ *faktičnosti* ve prospěch „honu na čarodějnice“; investigativní žurnalistika může mít i *advokátské* prvky (čili nelze na ni klást nárok „neutrality“)

⁵¹ Mark Feldstein, Investigative Journalism. In: *Encyclopedia of Journalism*, ed. Christopher H. Sterling. Thousand Oaks: Sage, 2009, s. 789.

⁵² Denis McQuail, *Media Performance: Mass Communication and the Public Interest*. Thousand Oaks: Sage, 1992, s. 22–26.

4. Musí vycházet z jasně vymezeného *veřejného zájmu*, který bere v úvahu různé pohledy na tento zájem ve společnosti, a snaží se najít jeho vyvážené pojetí, které zohledňuje jak zájmy většinové společnosti, tak i minorit
5. Může narušovat novinářské zásady (např. zásadu o presumpci nevinny, nenarušování soukromí apod.), ale pouze pokud výše uvedené standardy dodržuje v dostatečné míře

V tomto smyslu investigativní žurnalistika nutně narušuje *soukromí*, a to i formou zveřejňování soukromých údajů, dokumentů apod. Posiluje tak rizika obecně přítomná v informační společnosti, neboť se zhusta spoléhá na neautorizovaný únik osobních dat, který *je vždy rizikový*.⁵³ Ochrana lidského soukromí je z hlediska aplikované etiky *v souladu s veřejným zájmem*, pokud ovšem není přítomno nějaké bezprostřední a jasné nebezpečí.⁵⁴ Narušení soukromí může vést k prokazatelné *škodě*, protože soukromí je považováno za klíčové pro rozvoj osobní identity a důstojnosti. Narušení soukromí novinářem znamená porušení možnosti sebeurčení určité osoby a poškození jejího emočního blahobytu.⁵⁵ Je proto vždy nutné, aby novináři posuzovali míru narušení soukromí ve vztahu ke škodě, kterou mohou způsobit, a rovněž ve vztahu k veřejnému zájmu – čili zda narušení soukromí odpovídá *jasnému nebezpečí ve veřejném zájmu*.

Investigativní žurnalistika nabývá různé žánrové podoby, ale z hlediska naší analýzy je podstatná specifická podoba velkoformátového „investigativního textu“ a norem pro jeho naplnění, které lze charakterizovat takto: seznamuje s fakty, objasňuje vztahy a souvislosti, precizně pracuje s daty, s příklady, analytické části doplňuje jinými žánry, např. rozhovorem; běžné je rovněž využívání různých metod znázornění, např. infografiky. Protože jsou takové texty často velmi komplexní, vycházejí někdy „na pokračování“.⁵⁶ Jak už bylo řečeno, pokud tedy budeme hledat konformitu se standardy novinářské práce, budeme sledovat především míru *komplexnosti a faktičnosti* článku a to, jak nakládá s daty. Za špatný investigativní článek lze tedy považovat takový text, který prezentuje pouze útržkovité informace, neodhaluje souvislosti nebo nepřináší zjištění doložená daty.

⁵³ Ruth Chadwick (ed.), *Encyclopedia of Applied Ethics: Volume 3*. London: Academic Press, 2012, s. 612

⁵⁴ *Ibid.*, s. 613.

⁵⁵ Ryan J. Thomas, Harm in Journalism. In: *Communication and Media Ethics*, ed. Patrick Lee Plaisance. Boston – Berlin: De Gruyter, 2018, s. 226.

⁵⁶ Terézia Rončáková, *Žurnalistické žánre*. Ružomberok: VERBUM, 2019, s. 157.

3.4 Dodržení zásad novinářské práce

3.4.1 Naplnění veřejného zájmu

Nejprve považujeme za nezbytné určit, zda byla naplněna kritéria veřejného zájmu, a to především proto, že podstatou kauzy je masivní únik neveřejných dokumentů. Problematice tohoto zásahu do soukromí se budeme věnovat dále v samostatné části, zde je nutné vyřešit otázku, nakolik v tomto případě mohlo být ospravedlnění *veřejným zájmem*. Budeme se zde vzhledem ke sledovanému období a významu soustředit na osobu Andreje Babiše, který zveřejnění informací o poslání peněz přes offshorové firmy odmítl s tím, že se „nedopustil ničeho nezákonného, ani špatného“ a cílem článku je „ovlivnit české parlamentní volby.“⁵⁷ Z hlediska etických, ale i právních norem byl Andrej Babiš jakožto předseda vlády jednoznačně *osobností veřejného zájmu*, a to jednak proto, že je politikem (na podzim 2021 kandidujícím ve volbách), ale rovněž pro reálnou moc, kterou požíval jako předseda vlády. Z tohoto hlediska i u něj stejně jako u jiných osobností veřejného zájmu může podléhat veřejnému zájmu jeho soukromí, a to tehdy, když „soukromý život má nebo může mít vztah ke schopnosti nebo způsobilosti osobnosti veřejného zájmu vykonávat veřejnou činnost nebo jestliže [...] soukromý život může mít význam pro hodnocení [...] činnosti ve veřejném životě.“⁵⁸ Jak uvádí Rozehnal, může tak být ospravedlnitelné např. zveřejnit fotografii politika, který ve svém programu vyznává rodinné hodnoty, s utajovanou milenkou – taková informace totiž může mít vliv na hodnocení politika ve veřejném životě.⁵⁹

Vycházíme-li z předpokladu, že smyslem soutěže politických stran v liberální demokracii je nechat voliče se kvalifikovaně rozhodnout před volbami pro takové své zástupce, kteří nejlépe odpovídají jejich představám o adekvátní reprezentaci, mají tito voliči právo vědět i informace, které sice přímo nemusí souviset s výkonem úřadu (např. se staly v minulosti, týkají se soukromého obchodu apod.), ale mohou zpochybňovat morální kvality kandidáta, ukazovat na případné intervence jiných zájmů do jeho rozhodování, apod. Utajovaný nákup nemovitosti, nevyjasněný původ peněz nebo využívání nestandardních prostředků (offshory) mají povahu takové informace, protože ukazují voličům skryvanou či nepřiznanou část jednání dané osobnosti a je žádoucí, aby se voliči mohli rozhodovat i podle těchto skutečností. Standardy novinářské práce by byly překročeny teprve tehdy, pokud by veřejný zájem ustoupil soukromému, čili pokud by šlo o manipulativní

⁵⁷ https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/andrej-babis-nemovitosti-ve-francii-prani-spinavych-penez_2110031920_ern

⁵⁸ Aleš Rozehnal, *Mediální právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 202.

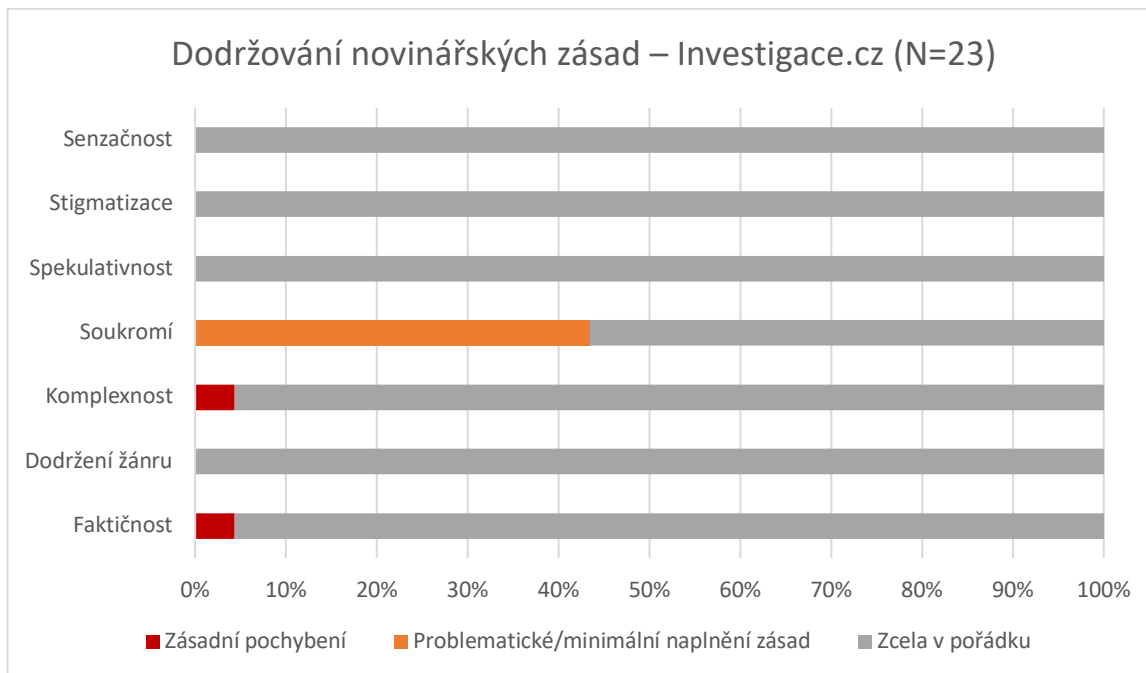
⁵⁹ *Ibid.*

novinářskou práci, která se nezakládá na pravdě nebo ji prezentuje bez dostatečných souvislostí a dostatečné evidence. Z podstaty jde tedy o kauzu, v níž je investigativní přístup i případné využívání nepoctivých prostředků práce (např. narušení soukromí, zveřejňování soukromých informací apod.) opodstatněno *nesporným veřejným zájmem*. A to i tehdy, pokud by šlo o projev žurnalistiky *angažované*, tedy nikoliv neutrální, ale přesvědčující. Z tohoto hlediska *není načasování zveřejnění informací z hlediska veřejného zájmu relevantní*, resp. zveřejnit takové informace před volbami je zcela v souladu s veřejným zájmem, protože veřejnost má právo mít dostatek informací pro kvalifikované posouzení morálního charakteru kandidáta. Výtka Andreje Babiše, že jde o snahu ovlivnit volby, by byla pádná pouze ve výše uvedeném případě, že by šlo o manipulativní (nefaktickou, nekomplexní) žurnalistickou práci, která by prezentovala informace zavádějícím způsobem, příp. v rozporu s realitou. Jinak je třeba posuzovat jakékoliv zveřejnění faktické a komplexní informace ve veřejném zájmu v předvolební době za legitimní.

3.4.2 Faktičnost a komplexnost

Jak už bylo řečeno, podstatné pro zhodnocení míry naplnění novinářských standardů práce je určit, nakolik byly dané informace prezentovány *evidentně* a *komplexně*, čili nakolik dodržovala Investigace.cz zásady investigativní žurnalistiky ve vztahu k datům, s nimiž pracovala, jejich souvislostem a prezentaci těchto dat. Obsahová analýza (viz první část této analýzy) dokládá, že články vytvořené novináři z Investigace.cz byly faktické a komplexní. Jediný případ, který jsme v obsahové analýze identifikovali jako porušení principů, je „Prohlášení Investigace.cz“ ze dne 6. 10. 2021,⁶⁰ v němž vysvětluje svoje záměry – vzhledem k cílům tohoto textu se ale vlastně o skutečné porušení zásad nejedná, protože jde o redakční manifest vysvětlující editoriální politiku – a je tedy třeba jej hodnotit spíše *pozitivně*, jako doklad snahy o maximální transparentci. Všechny články, které odkryvaly podstatu dané kauzy a přinášely informace o ní, byly zcela v souladu se standardy novinářské práce a byly vysoce komplexní a faktické.

⁶⁰ <https://www.investigace.cz/prohlaseni-investigace/>

Za hlavní investigativní text zveřejněný serverem Investigace.cz lze považovat „Pandora Papers: V hlavní roli Andrej Babiš“ autorů Hany Čákové, Pavly Holcové, Lukáše Nechvátala a Zuzany Šotové.⁶¹ Hlavním sdělením je, že finanční operace (zaslání 400 milionů korun přes offshory za účelem koupě nemovitostí ve Francii) nesou znaky praní peněz, přičemž tato kvalifikace pochází od „pěti odborníků“ – v textu přímo jsou jako expertní zdroje uvedeni Kamil Kouba (bývalý vyšetřovatel finanční kriminality), dále Christopher Trautvetter (analytik pro Netzwerk Steuergerechtigkeit) a Lukáš Kraus (Frank Bold & Rekonstrukce státu). Zmíněné odborníky lze z hlediska jejich organizační příslušnosti považovat za nezávislé (nejsou spojeni s žádnou státní či politickou mocí, i když se mohou politicky angažovat v rámci agendy, které se věnují – např. NWSG je uznávaná německá síť nevládních organizací, velmi často citovaná německými médii, aktivně vystupující v německém Spolkovém sněmu) a za dlouhodobě uznávané experty. Lze ocenit, že podle vlastního vyjádření reportéři ukázali materiály odborníkům bez uvedení Babišova jména, čili úsudek odborníků nemohl být ovlivněn případnými antipatiemi k němu.

Článek je vysoce informativní – podstatu problému dokládá konkrétními fakty, jejichž zdroj explicitně uvádí (panamská právní kancelář Alcolgal), a rovněž uvádí organizaci, která se jejich zpracování věnovala, i fakt, že Investigace byla přizvána touto organizací (tedy Mezinárodním konsorciem investigativních novinářů). Dokumenty dává čtenářům k dispozici ve speciální sekci „Neprůstřelná sekce“, čili podklady k daným faktům jsou dostupné, ovšem podmíněné určitou

⁶¹ <https://www.investigace.cz/pandora-papers-v-hlavni-rol-i-andrej-babis/>

formou „předplatného“ (tedy pravidelným měsíčním darem větším než 250 Kč). Protože tato sekce není veřejně přístupná, do naší analýzy její obsah nezahrnujeme, ale považujeme za doklad vysoké transparentnosti, že médium materiály, s nimiž pracuje a jimiž svá tvrzení dokládá, dává k dispozici (i když za jistých podmínek zcela odpovídajících „paywallu“ běžnému u jiných médií).

Fakta jsou navíc ověřována samotnými redaktory, kteří se jednak vydali na Britské Panenské ostrovy (byl jim však zakázán vstup), rovněž se vypravili do jihofrancouzského Mougins, aby prozkoumali zakoupenou nemovitost. Zároveň dokládají vztah Babišovy rodiny k nemovitosti doklady ze sociálních sítí Babiše a jeho manželky.

Článek tedy neprezentuje pouze fakta a jejich ověření, ale dodává i jejich kvalifikované hodnocení (experti) a přináší souvislosti – ve vztahu ke zvyklostem nakládání s offshory (čili zda jde, či nejde o běžnou praxi), ve vztahu k dalším materiálům a dokumentům; dohledávají souvislosti na místě (Babišovo podnikání v Mougins). Komplexnost zvyšuje rovněž snaha o vyváženost, konkrétně prostor, který je poskytnut mluvčímu Agrofertu Karlu Hanzelkovi (i když jeho vyjádření je pouze formální), i uvedení okolností, za nichž se redaktoři pokoušeli kontaktovat samotného Babiše:

„Andrej Babiš na námi opakovaně zasláné otázky k tajuplné transakci ani po čtrnácti dnech nijak nereagoval. Investigace.cz a zahraniční média spolupracující na tomto projektu se tedy chtěla akreditovat na jeho tiskovou konferenci s maďarským premiérem Viktorom Orbánem, pořádanou 29. září v Ústí nad Labem. Právě investigace.cz a spolupracující média však byla ze seznamu pečlivě vyškrtuta. Když byl Babiš při příjezdu na tiskovou konferenci přímo osloven reportérkou investigace.cz s otázkou na jeho karibskou firmu, ochranka jí zatarasila cestu.“⁶²

Investigativní text je tedy faktický a komplexní, hodnocení, které poskytuje, je možné považovat za kvalifikované, a rovněž jde o transparentní novinářskou práci – a to nad rámec zvyklostí v českém prostředí. Je patrné, že se redaktoři snažili čtenářům předestřít všechny informace, okolnosti i materiály, aby čtenáři mohli sami posoudit, nakolik se tvrzení zakládají na skutečnosti a jsou případně problematická. Text prezentuje fotografickou kopii jednoho z dokumentů, fotografii sídla Blakey Finance a Château Bigaud i snímek z facebookového profilu Andreje Babiše; je doplněn dvěma infografikami, které podstatu kauzy vysvětlují.

Nicméně komplexnost textu se nevyčerpává pouze v těchto prvcích – článek je součástí rozsáhlejších materiálů, které jsou na webu čtenářům k dispozici. V úvodu článku je video, které strukturou vychází

⁶² *Ibid.*

z informací v článku, ale rozvíjí je, doplňuje, a to nejen audiovizuálními materiály, ale také zpřesňuje důvody, pro něž je možné transakci považovat za podezřelou nebo nelegitimní. Více než text samotný je video interpretativní, pokouší se odhalit smysl transakce a ukazuje na systematické skrývání transakce a zdroje financí. Přináší další důkazy a souvislosti. Článek dále odkazuje na časovou osu uveřejněnou pod titulkem „Pandora Papers: Momenty z podnikání Andreje Babiše“ (3. 10. 2021, bez uvedení autorů),⁶³ která přesně lokalizuje jednotlivé milníky případu v čase, dokládá je evidencí a dalšími zdroji (např. i z jiných médií, dokumentů poskytnutých samotným Babišem apod.).

Komplex je ještě doplněn sekcí „otázek a odpovědí“ (FAQ) – „Pandora Papers: Často kladené dotazy“ (3. 10. 2021, autor uveden: [investigace.cz](https://www.investigace.cz)),⁶⁴ v nichž autoři předjímají případné otázky čtenářů a vysvětlují a vyjasňují problematiku, která by mohla např. rychlým čtením textů uniknout nebo nemusí být na první pohled zřejmá. V těchto odpovědích se opět drží faktičnosti, ačkoliv by bylo možné polemizovat s následujícím tvrzením: „Interpretaci dokumentů jsme nechali na expertech a v konečném důsledku i na čtenářích.“⁶⁵ Takové tvrzení nelze považovat za opodstatněné, neboť jak výše uvedený článek, tak výše uvedené video přinášejí jasnou interpretaci jevu (Andrej Babiš usiloval o skrytí transakce, jde o morálně pochybné či nelegitimní jednání, může být vyšetřován atd.). Nicméně skutečnost, že dokumenty byly novináři interpretovány, *není žádným pochybením*, nýbrž naopak dokonce nutnou podmínkou pro investigativní žurnalistickou práci, jak jsme ukázali výše. Navíc tato interpretace není persvazivní nad rámec daného žánru. Texty i video jsou vysoce informativní a pouze ve videu je patrná vyšší míra persvazivních rétorických prvků (např. použití satirické grafiky, expresivní otázky, které klade voiceover – „Proč to Andrej Babiš sakra [sic!] udělal tak moc [sic!] složitě?“, rétorické figury přiznávající aktérovi intenci jako „Britské Panenské ostrovy totiž nebyly vybrány náhodou“ apod.), ale nic z toho nepřekračuje míru očekávatelnou od běžné publicistiky, natož pak investigativy. To je mimochodem pozoruhodné, protože autoři se zdrželi všech tvrzení, která by přímo zpochybňovala morální či politickou bezúhonnost Andreje Babiše ml., a nepoužívali tuto kauzu jako synekdochu pars pro toto, která by jim sloužila k jeho dehonestaci. Věnovali se pouze výseku skutečností, který byl omezen danou transakcí a nejbližšími souvislostmi. *Proto je naprosto neobhájitelné tvrzení, že šlo o defamační kampaň.* Naopak lze konstatovat, že standardy faktičnosti a komplexnosti dodrželi redaktoři v míře vyšší, než je v českém novinářském prostředí běžné (viz i srovnání v rámci obsahové analýzy).

⁶³ <https://www.investigace.cz/pandora-papers-andrej-babis-podnikani/#pandora>

⁶⁴ <https://www.investigace.cz/pandora-papers-casto-kladene-dotazy/>

⁶⁵ *Ibid.*

Za zmínku ještě stojí, že daný komplex článků byl doplněn dalšími obsahy s podobnou charakteristikou, a to jednak články přinášejícími další souvislosti (#zesvěta: Pandora Papers ve světě, 8. 10. 2021, Nina Kodhajová⁶⁶), expertní hodnocení (např. textům předcházela rozhovor Josefa Šlerky s Petrem Janským: „Daňové ráje podkopávají demokracii“, 29. 9. 2021, následovaly pak rozhovory s experty na finanční kriminalitu), příp. vyvracející protitvrzení Andreje Babiše („Andrej Babiš v televizi CNN Prima News neřikal pravdu“, 4. 10. 2021, Zuzana Šotová⁶⁷), ale i odhalení dalších osobností ve veřejném zájmu, které se v kauza Pandora Papers objevily (Milan Kindl⁶⁸, František Koníček⁶⁹, Ivo Rittig a Petr Benda⁷⁰, Radovan Vitek⁷¹; naposledy – již mimo náš výzkumný vzorek – René Foltán, Martin Drdla, Gustav Šimáček, Daniel Janota⁷²), i osobnosti ze zahraničí („Prezident Ukrajiny v Pandora Papers“, 18. 10. 2021, Nina Kodhajová⁷³). Komplexnost referování o kauze Pandora Papers je tedy třeba hodnotit nejen ve vztahu ke kauze Andreje Babiše, ale i jako obsáhlý balík novinářských obsahů poskytujících čtenářům kontext a odhalování dalších kauz. V tomto smyslu lze označit výše uvedené tvrzení o defamační kampani (jímž se Andrej Babiš snažil přerámovat vyznění celé kauzy) za zcela neopodstatněné.

3.4.3 Dodržování novinářských standardů – mezinárodní rozměr

Analýzu dokumentů Pandora Papers prováděli redaktoři Investigace.cz ve spolupráci s Mezinárodním konsorciem investigativních novinářů (ICIJ), na této práci se podílelo na šest set lidí a trvala cca devět měsíců.⁷⁴ Konsorcium se se svými mediálními partnery (mezi něž patří Investigace.cz) zaměřuje na analytickou práci s daty a dokumenty na mezinárodní úrovni v rámci globální novinářské sítě, má přístup k ohromné datové základně, whistleblowerům, bezpečným mezinárodním sítím apod. Jde o kolaborativní princip práce, jenž je nutné v daném případě rovněž vzít v úvahu ve vztahu ke standardům práce.

Především samotný kolaborativní mechanismus zvyšuje míru transparentnosti novinářské práce a zvyšuje míru sebekontroly. Jedná se o projev „nové žurnalistiky“ umožněné technologickým

⁶⁶ <https://www.investigace.cz/zesveta-pandora-papers-ve-svete/>

⁶⁷ <https://www.investigace.cz/andrej-babis-v-televizi-cnn-prima-news-nerikal-pravdu>

⁶⁸ <https://www.investigace.cz/pandora-papers-kindluv-offshore-ktery-se-nepouzil/>

⁶⁹ <https://www.investigace.cz/pandora-papers-dalsi-offshore-exministra-konicka/>

⁷⁰ <https://www.investigace.cz/pandora-papers-tam-kde-se-potkava-ivo-rittig-s-petrem-bendou/>

⁷¹ <https://www.investigace.cz/pandora-papers-radovan-vitek/>

⁷² <https://www.investigace.cz/pandora-papers-dalsi-lide-z-verejneho-prostoru/>

⁷³ <https://www.investigace.cz/prezident-ukrajiny-v-pandora-papers/>

⁷⁴ <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/experti-se-shodli-ze-babis-ve-francii-dane-zapltil-rika-investivni-novinarka-holcova-40373857>

rozvojem (web, nástroje pro datovou analýzu), ale o odlišný princip práce, než jaký známe z jiných on-line kolaborativních projektů, jako je např. blogerství, fact-checking, využívání „wiki“ principů nebo gatewatching kontrolující práci samotných novinářů na principu „pro-am“ (spolupráce profesionálů a amatérů využívající otevřenost internetového prostředí).⁷⁵ Způsob práce ICIJ lze charakterizovat jako *dočasnou a integrovanou* spolupráci profesionálů, v jejímž rámci v určitém omezeném časovém úseku spolu sdílí řada novinářských organizací data a společně pracuje na jejich vyhodnocení.⁷⁶ Doposud největším takovým projektem (nejen v rámci ICIJ) byly Panama Papers (2015), které zpracovaly únik 11,5 milionů tajných dokumentů z panamské banky (Mossack Fonseca), které byly předány německým novinám Süddeutsche Zeitung; následovaly Paradise Papers (2017; 13,4 milionů dokumentů) a Pandora Papers (2021; 11,9 milionů dokumentů). V rámci této sítě spolupracují velká a významná světová média (např. Süddeutsche Zeitung, The Guardian, Le Monde, BBC Panorama, ORF, The New York Times aj.) s menšími online zpravodajskými „startupy“ – tuto spolupráci zavedených médií s těmi menšími či začínajícími lze považovat za pozitivní, jelikož umožňuje přenášet novinářské standardy z etablovaných organizací do těch, které je teprve formují.⁷⁷ Kolaborace v síti podléhá striktním pravidlům a využívá bezpečnou interní síťovou platformu, existují zde pravidla pro komunikaci se zdroji, koordinaci práce atd. Z etického hlediska jde o výrazné posílení vzájemné kontroly novinářů a transparentnosti jejich práce, mezinárodní prostředí a vliv etablovaných organizací zároveň garantuje kvalitu práce, ověřování a analýza se uskutečňuje v rozsahu v rámci jedné redakce nemožným. Skutečnost, že popisovaná kauza Andreje Babiše byla zpracována právě ICIJ, a nikoliv *pouze* serverem Investigace.cz, podporuje výše uvedená zjištění, že faktičnost a komplexnost byla zajištěna na vysoké úrovni (stejně jako ověřování či vyváženost, do níž se zapojila i média ze zahraničí, která Babiše oslovovala). Navíc se díky tomu ještě více potvrzuje skutečnost, že *veřejný zájem* musel být argumentován prokazatelně ve vztahu k mezinárodním standardům a byl podroben vzájemné kritice. Rovněž se tímto výrazně oslabuje argument o účelové snaze o ovlivnění domácí předvolební kampaně, protože by na takové manipulaci musel být soulad napříč desítkami významných zahraničních médií (taková představa odpovídá spíše konspirační teorii, než realitě).

⁷⁵ Sandeep Junnarkar, Digital Journalism Tools. Encyclopedia. In: *Encyclopedia of Journalism...*, s. 408–410. Viz rovněž např. Axel Burns, *Gatewatching: Collaborative Online News Production*. New York: Peter Lang, 2009.

⁷⁶ Sarah Stonbely (ed.), *Comparing Models of Collaborative Journalism*. Montclair: Center for Cooperative Media, 2017, s. 30.

⁷⁷ *Ibid.*, s. 31.

3.4.4 Soukromí

Poslední významná otázka, kterou je třeba ve vztahu k danému případu zodpovědět, je, zda bylo narušeno soukromí Andreje Babiše nad míru ospravedlnitelnou veřejným zájmem a zda mu nemohla být jednáním novinářů způsobena neospravedlnitelná škoda. Vzhledem k vyjádřením Babiše i k povaze kauzy by takovou škodou mohla být *manipulace s volbami*, tedy zásadní ovlivnění jejich výsledku. Z výše uvedeného ale vyplývá, že veřejný zájem byl nezpochybnitelný a že právě takový druh informací voliči znát potřebují. Opět je třeba zdůraznit, že pokud byla práce Investigace.cz selektivní, nelze to chápat jako porušení novinářské etiky, ale spíše nutný princip investigativní práce. Prokázat ovlivnění volebního výsledku touto kauzou je mimo možnosti sociálních věd a jde o spekulativní otázku, nicméně lze se domnívat, že na určitou část voličů tyto informace vliv mít mohly – to však není možné chápat jako škodu způsobenou zásahem do soukromí Andreje Babiše, ale důsledek jeho jednání v minulosti v rámci jeho současného politického působení. Jak už jsme argumentovali, i minulé chování politika může být relevantní pro voliče, který si volí politické reprezentanty i na základě jejich charakterového, tedy morálního profilu.

3.5 Závěr

Pokud se vrátíme k normativním kritériím vymezeným v úvodu této případové studie, lze na ně odpovědět takto:

Investigace.cz naplnila kritéria *faktičnosti a komplexnosti* vymezující standardy investigativní žurnalistiky. Objektem zájmu byl mocenský aktér jak z politiky, tak i byznysu. I když šlo o selektivní práci, která se věnovala pouze úzce vymezené kauze, novináři se nedopouštěli nadměrného hodnocení a jejich interpretace přímo vyplývala z faktů či expertních tvrzení; nedopouštěli se senzacionalismu, nešlo o defamační kampaň, ani „hon na čarodějnice“. I když nemuseli, drželi se postupů běžných v objektivní žurnalistice, a nebyli tedy angažovaní nad rámec běžný ve zpravodajství. Investigace.cz reprezentovala jasný veřejný zájem, protože se zabývala osobností ve veřejném zájmu a nepoužívala kauzu k jejímu očeřování nebo ovlivňování politického dění, soustředila se pouze na podstatu problému. Soukromí zde bylo narušeno v souladu se standardy novinářské etiky, protože zveřejnění údajů z důvěrných obchodních a právních dokumentů v tomto případě lze považovat za ospravedlnitelné veřejným zájmem.

Analýza dodržení standardů novinářské práce: Andrej Babiš ml. a Pandora Papers (3–4Q 2021)

Pro Nadační fond nezávislé žurnalistiky připravilo Centrum pro mediální etiku a dialog při Katedře mediálních studií a žurnalistiky, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita.

Zpracovali: doc. MgA. Jan Motal, Ph.D., Bc. Tereza Hotová, Bc. Martina Moresová

Publikováno v digitální formě (PDF), 71 stran.

Brno: Masarykova univerzita 2022.

Kontakt:

Jan Motal, jmotal@mail.muni.cz, KMSŽ FSS MUNI, Joštova 10, 602 00, Brno.

www.medialnetika.cz